

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Role USA a Ruska v zahraniční politice zakavkazských
republik**

Tomáš Mattas

Plzeň 2017

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Mezinárodní vztahy – britská a americká studia

Bakalářská práce

Role USA a Ruska v zahraniční politice zakavkazských republik

Tomáš Mattas

Vedoucí práce:

PhDr. David Šanc, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

„Role USA a Ruska v zahraniční politice zakavkazských zemí“

vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Plzni dne

.....

Podpis autora

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval panu PhDr. Davidu Šancovi Ph.D., za jeho cenné rady, doporučení a hlavně ochotu, se kterou vedl moji bakalářskou práci a pomáhal mi při jejím sestavování. V neposlední řadě bych také rád zmínil pomoc a podporu ze strany rodiny a nejbližších přátel a poděkoval jim za jejich postřehy, které napomohly k dokončení této práce.

Seznam použitých zkratek

BTC	Baku–Tbilisi–Ceyhan ropovod
BTE	Baku–Tbilisi–Erzurum plynovod
CST	Collective Security Treaty
CSTO	Collective Security Treaty Organisation
EEU	Euroasijská ekonomická unie
GTEP	Georgia Train and Equip Program
GUAM	Georgia–Ukraine–Azerbaijan–Moldova
GUUAM	Georgia–Ukraine–Uzbekistan–Azerbaijan–Moldova
G7	Canada, France, Germany, Italy, Japan, United Kingdom, United States, European Union
HMMWV	High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle
IMET	International Military Education & Training
IPAP	Individual Partnership Action Plan
MCC	Millenium Challenge Corporation
NATO	North Atlantic Treaty Organisation
OBSE/OSCE	Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě
OPIC	Overseas Private Investment Corporation
SNS	Společenství nezávislých států
SSOP	Sustainment and Stability Operations Program
WTO	World Trade Organisation

Obsah

Seznam použitých zkratk.....	5
Úvod	6
1. Metodologie.....	8
2. Zahraniční politika	9
2.1 Národní zájem	9
3. Kavkazský region	11
4. Arménie	14
4.1 Obecné informace	14
4.2 Národní zájem Arménie	14
4.3 Vztahy USA a Arménie	15
4.4 Vztahy Ruska a Arménie	18
5. Ázerbájdžán.....	21
5.1 Obecné informace	21
5.2 Národní zájem Ázerbájdžánu.....	22
5.3 Vztahy USA a Ázerbájdžánu	22
5.4 Vztahy Ruska a Ázerbájdžánu	27
6. Gruzie	33
6.1 Obecné informace	33
6.2 Národní zájem Gruzie	34
6.3 Vztahy USA a Gruzie	34
6.4 Vztahy Ruska a Gruzie	41
Závěr.....	48
Seznam obrázků.....	51
Seznam literatury.....	52
Cizojazyčné resumé.....	60

Úvod

Po rozpadu Sovětského svazu v roce 1991 se stala oblast Jižního Kavkazu jednou z nejvíce volatilních regionů ve světové politice. V Zakavkazsku se začaly angažovat jak Spojené státy americké, tak Ruská federace. Spojené státy z toho důvodu, že po rozpadu SSSR z nich byla prakticky jediná stabilní velmoc, která měla prostředky na to, aby se mohla angažovat v pro ni tak strategických oblastech, jako je např. Jižní Kavkaz. V regionu je spousta faktorů, kvůli kterým jsou zde USA přítomny. Jedná se například o přístup k zásobám ropy a zemního plynu v oblasti Kaspického moře, vojenskou roli v nestabilních regionech podél jižní hranice Ruské federace nebo strategie sledování války proti terorismu ve Střední Asii (Nation 2007: VII). Ruská federace se zde angažuje už jen proto, že do této oblasti spadá geograficky. Severní Kavkaz je nejjižnější částí Ruska a země jižního Kavkazu patří do jeho tzv. blízkého zahraničí.

Blízké zahraničí je termín, se kterým přišel ruský ministr zahraničí Andrej Kozyrev v roce 1992. Pojem označuje ruské politické zájmy a ruský vliv ve státech, které byly součástí Sovětského svazu. Někteří politologové v tom vidí i další podtext, a sice takový, že se může jednat o etnické Rusy, kteří žijí jako menšina za hranicemi Ruska a jsou zde dokonce utlačováni (Safire 1994). Tento pojem taktéž odkazuje na organizaci nesoucí název Společenství nezávislých států (SNS). Je to uskupení suverénních států, které vzniklo v roce 1991 a jehož členy jsou postsovětské republiky. Asociace vznikla díky dohodě mezi vůdci Ruska, Ukrajiny a Běloruska, přičemž v rámci dohody bylo stanoveno sídlo organizace, které se nachází v běloruském Minsku. Účelem organizace je koordinace politik všech svých členů týkající se ekonomiky, zahraničních vztahů, obrany, imigrační politiky, ochrany životního prostředí a vymáhání práva (The Editors of Encyclopaedia Britannica 2010). Mezi členy byly až do roku 2008 všechny tři jihokavkazské republiky. V srpnu 2008, kdy vyeskalovalo napětí mezi Ruskem a Gruzíí ohledně separatistického regionu Jižní Osetie, Gruzie

oznámila svůj záměr odstoupit od Společenství nezávislých států. Odstoupení bylo dokončeno v roce 2009 (ibid 2010).

Téma týkající se jižního Kavkazu jsem si zvolil pro jeho aktuálnost. V Zakavkazsku stále probíhají konflikty, které jsou doposud nedořešené. Jedním z nich je například spor mezi Arménií a Ázerbájdžánem o Náhorní Karabach. Tyto nepokoje trvají již od konce 80. let, a vedou tak k neustálému napětí mezi oběma hráči. Jižní Kavkaz je často označován jako křižovatka mezi Evropou, Asií a Blízkým východem. Kvůli strategické poloze tohoto regionu a velkému ekonomickému potenciálu (bohatá naleziště ropy a zemního plynu) zde má své zájmy velké množství aktérů. Nejenom USA a Rusko, ale třeba i Írán, Turecko, nebo Evropská unie.

V souvislosti s touto oblastí vychází velké množství textů, článků atd., nicméně většina z nich se soustředí především na probíhající konflikty v regionu, nebo na současnou situaci výše zmíněných zemí. Tato práce se bude zabývat převážně zahraniční politikou Arménie, Ázerbájdžánu a Gruzie a jejich postojem vůči Spojeným státům americkým, respektive Ruské federaci. Objasním, která ze zemí se přiklání více k té nebo oné velmoci. Dále, jakým způsobem této náklonosti a spojení dosahuje. Zaměřuji se na Jižní Kavkaz z toho důvodu, že severní část, tzv. Předkavkazsko, náleží Ruské federaci. Sem patří ruské autonomní republiky jako například Dagestán nebo Čečensko.

Cílem práce je vymezit postoj těchto zakavkazských zemí vůči Spojeným státům americkým a Ruské federaci. Na základě analýzy zahraniční politiky Arménie, Ázerbájdžánu a Gruzie zjistím, jakým směrem se tyto politiky zakavkazských zemí ubírají, a zda se orientují spíše ke Spojeným státům americkým, nebo Ruské federaci.

1. Metodologie

V práci budu využívat převážně metodu analýzy zahraniční politiky. Analýza zahraniční politiky má mezioborový charakter a pohybuje se na pomezí vnitřních (domácích) a vnějších (globálních) vlivů. Mezi domácí vlivy můžeme zařadit např. ekonomický rozvoj státu, jeho geografickou polohu, demografickou strukturu atd. Pomocí vnějších vlivů je samotná zahraniční politika realizována (Druláková 2007: 9). V tomto prostředí se odehrává reakce ostatních aktérů, kteří mohou mít i regionální charakter, jako je tomu v případě jihokavkazského regionu.

K analýze zahraniční politiky státu nám slouží čtyři hladiny analýzy: hladina mezinárodního systému, hladina státu, hladina domácích vlivů a hladina jednotlivce (ibid 2007: 17). Vzhledem k tomu, že mým cílem je na základě analýzy zahraniční politiky zakavkazských republik zjistit postoj vůči USA a Rusku, nejdůležitější a vlastně jedinou hladinou analýzy je v tomto případě stát. Neznamená to, že bych ignoroval ostatní hladiny analýzy, ale budu je považovat pouze za faktory (vnitřní či vnější), které ovlivňují chování státu.

V závěru práce využiji i komparativní případovou studii. Bude se soustřeďovat na porovnání zakavkazských republik a jejich vztahu k USA a Ruské federaci. Podle Petra Druláka v knize *Jak zkoumat politiku* zkoumá komparativní studie dva nebo více případů (v tomto případě tři) a provádí jejich srovnávací analýzu (Drulák 2008: 62). Porovnáám tedy Arménii, Ázerbájdžán a Gruzii a na základě nashromážděných informací určím, zda se země přiklání spíše k USA nebo Rusku.

2. Zahraniční politika

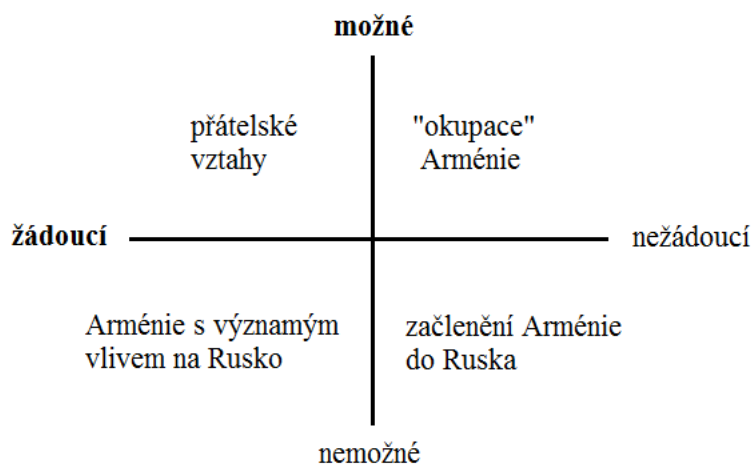
Prostřednictvím zahraniční politiky se stát sám vymezuje vůči okolnímu světu. Proto můžeme zahraniční politiku vnímat také jako jeden z prvků národní identity (Hill 2003: 3). Podle Christophera Hilla představuje zahraniční politika souhrn externích vztahů, které vykonává nezávislý aktér (v tomto případě stát) v mezinárodních vztazích. Definicí zahraniční politiky je několik, ale všechny se snaží odpovědět na otázku, kdo jedná, s jakým cílem a jakými prostředky (nástroji) (Druláková 2007: 10).

Zahraniční politika je především otázkou vztahu jednoho státu s ostatními státy. V rámci své teorie o třech kulturách anarchie (Hobbesovská, Lockeovská, Kantovská) poukazuje Alexander Wendt na tři typy vztahů mezi státy: nepřátelství, rivalitu a přátelství. Podle této teorie nepřátelé usilují o vzájemné zničení, jejich prioritou je přežití. Rivalové sdílí instituci suverenity, přičemž přežití nevnímají jako primární cíl, hlavním cílem jsou pro ně ekonomické zisky. Přátelé se snaží veškeré spory řešit mírovou cestou (Ponížilová 2016/2017). Zahraniční politika je souhrn činností, který se snaží dosáhnout stanovených cílů státu. Cíle zahraniční politiky lze také označit jako státní zájmy nebo národní zájmy. Tyto cíle se u každého státu liší (vojenské, ekonomické, diplomatické), je ale důležité, aby byly relevantní, možné (Druláková 2007: 21).

2.1 Národní zájem

Podle Drulákové můžeme národní zájem chápat jako průnik žádoucího a možného. Jako ilustrační příklad nám může posloužit vztah Arménie a Ruska. Pomocí grafu si můžeme názorně zobrazit průnik žádoucího a možného.

Obrázek 1: Národní zájmy jako průnik možného a žádoucího

Zdroj: Druláková 2007: 21

Z grafu lze vyčíst, že Arménie se ve své zahraniční politice bude orientovat na první kvadrant, tedy na průnik žádoucího a možného, což jsou v tomto případě přátelské vztahy s Ruskem (ibid 2007: 21).

Pojem *národní zájem* se sám o sobě vyvíjel v čase. Jako první začal toto označení používat kardinál Richelieu v 16., respektive 17. století. Je označován za průkopníka politiky *raison d'état*, která upozadila morální a náboženské ohledy, pokud se jednalo o blaho státu. Národní zájem tak nahradil středověkou koncepci univerzální mravnosti (Kissinger 1999: 25). Pojem *národní zájem* je však příliš obecný, dosti nejasný. Nedokáže přímo rozlišit cíle nebo prostředky, není jasné, kdo a jak ho definuje. „I přes všechny nedostatky ale zůstává národní zájem jedním z nejdůležitějších pojmů analýzy zahraniční politiky“ (Druláková 2007: 22).

3. Kavkazský region

Kavkaz je geograficky ohraničen ruskými regiony Krasnodarem a Stavropolem na severu, řekou Araks, íránskými a tureckými hranicemi na jihu a Černým a Kaspickým mořem. Je rozdělen mezi dvě části Kavkazským pohořím. Severní Kavkaz je jedním ze sedmi ruských federálních regionů. Jižní Kavkaz zahrnuje nezávislé státy Arménii, Ázerbájdžán a Gruzii. Tyto dvě podoblasti jsou odlišné, ale i přesto jsou spjaty několika faktory jako např. společnou historií, kulturními a lingvistickými rysy nebo etnicitou.

Obrázek 2: Geopolitická mapa Kavkazského regionu

Zdroj: Mapsof nedatováno

Kavkaz je jednou z nejvíce etnicky komplexních oblastí na světě. Například v Dagestánu (autonomní republika Ruské federace ležící na pobřeží Kaspického moře) s populací kolem 2 milionů obyvatel se nachází více než 30 odlišných

etnických skupin (Nation 2007: 1). Podobné je to i v Zakavkazsku. Gruzínskou populaci tvoří cca 65 % Gruzínů, kteří se ještě diverzifikují do lokálních skupin (Kartvelové, Svanové, Adžarové). Tyto skupiny se liší někdy jazykem (dialektem), jindy národní povahou nebo náboženstvím. V zemi se nacházejí také Arméni, Azerové, Osetinci nebo Řekové. V Arménii a Ázerbájdžánu takovéto minority nejsou. Arménii tvoří z 95 % Arméni a Ázerbájdžán z 90 % Azerové (ibid 2007: 2).

Region je také průsečíkem mezi konfesijními komunitami. Asi 80 % Azerů vyznává šíitský islám. Obyvatelé Dagestánu a Čečenska se přiklánějí spíše k sunnitskému islámu. Oproti tomu Arménie a Gruzie patří k světově nejstarším křesťanským společenstvím. Napříč historií byl region fragmentován politicky a byl vždy ovládán přílehlými mocenskými centry (Perskou, Osmanskou říší nebo Sovětským svazem). Kavkaz nikdy nevyvinul funkční regionální instituce nebo sdílené politické identity. V období po studené válce zůstal Kavkaz nerozvinutým a poměrně chudým regionem (ibid 2007: 2).

Region jako celek je sužován mnohem z typických dilemat postsovětismu, včetně kulturní desorientace, hluboce zakořeněné korupce, sociálního, ekonomického a enviromentálního úpadku, regionálních konfliktů a separatismu, křehké demokratizace a vzkvétající kriminální sítě. Přes všechny tyto problémy má region v mnoha směrech strategický význam. Podle Craiga Nationa se strategická váha Kavkazu opírá o následující faktory: regionální nestabilitu, islámský radikalismus, kriminalitu, strategické suroviny. Tyto faktory udělaly z Kavkazu jablko sváru mezi Ruskou federací a Spojenými státy americkými, které začaly vykonávat regionální politiku v oblasti asertivněji na základě protichůdných definicí zájmů s Ruskem.

Kavkaz spadá geograficky do Středního východu, institucionálně do Evropy (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, Evropská unie,

Severoatlantická aliance) a ekonomickou závislostí a demografickými vztahy k Rusku. Podle autora je region podobný Střednímu východu. Je to oblast s důležitými zásobami ropy a zemního plynu, ale s tradicemi autoritářské vlády a velkým počtem nedořešených konfliktů (Nation 2007: 3–4). Americký zahraniční politik Strobe Talbott popsal jihokavkazský region jako strategicky zásadní oblast, která je předurčena stát se součástí euro–atlantického společenství, jež si Spojené státy americké nemohou dovolit přehlížet (ibid 2007: 10).

4. Arménie

4.1 Obecné informace

Arménie je nejmenší jihokavkazskou republikou (29 743 m²) (CIA 2017a). Tato malá křesťanská země je v obležení dvou velkými nepřáteli, muslimskými zeměmi, Ázerbájdžánem a Tureckem. S Tureckem se Arménie přechybuje již přes celé století. Konflikt sahá až do roku 1915, kdy ještě tehdejší Osmanská říše spáchala genocidu na arménském obyvatelstvu a vyhladila téměř 1,5 milionu arménských obyvatel (ČRo 2016). Velkým sporem je také nejvyšší hora Turecka, Ararat, která sice leží na území Turecka, ale je národním symbolem Arménie, dokonce se i nachází v arménském státním znaku. Arméni by si přáli, aby tato biblická hora patřila k jejich území. Hora připadla Turecku při turecko–arménské válce, která probíhala v roce 1920. Formálně se stala částí Turecka v rámci smlouvy z Moskvy z roku 1921 (Hovannisian 1973).

Další hrozbou pro Arménii je Ázerbájdžán. Spory těchto dvou zemí jsou spojovány především s Náhorním Karabachem. Oblastí, která *de iure* náleží Ázerbájdžánem, ale obývají ji především Arméni. Konflikt probíhá již od roku 1988, kdy Karabach vyhlásil nezávislost. Následně v 90. letech propukly boje. Válka vyprodukovala stovky tisíc uprchlíků. Nicméně Náhorní Karabach žádný jiný stát neuznává, dokonce ani Arménie. Mírová jednání pod záštitou OSCE (Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě) nikam nevedla. Vyjednávání předsedaly USA, Rusko a Francie. Tito tři arbitři se několikrát pokoušeli nabádat obě strany k vytvoření kompromisu, ale prozatím ke společnému konsenzu nedošli (Zarifian 2015). Konflikt o Náhorní Karabach zůstává dodnes nedořešen.

4.2 Národní zájem Arménie

Jak již víme z teoretické části, národní zájem je podle Drulákové průnikem žádoucího a možného. U Arménie je tímto průnikem přátelský vztah s Ruskem. Arménie se již od počátku svého vzniku snažila ekonomicky i bezpečnostně

stabilizovat. Především tyto cíle lze uvést jako její vitální národní zájmy. V takovém případě tedy spolupracovala nejen s Ruskem, ale i s USA, jak si ukážeme v následujících kapitolách. Spojené státy vypomáhaly Arménii především v ekonomickém sektoru. Uzavřely mezi sebou několik bilaterálních dohod, které Arménii pomohly v rozvoji a ekonomické stabilizaci. Na druhou stranu v otázce bezpečnosti to byla a stále je především Ruská federace. Rusko je bezpochyby největším arménským dodavatelem zbraní a důležitou roli hraje taktéž v konfliktu o Náhorní Karabach, ve kterém vystupuje jako arménský podporovatel. Národním zájmem Arménie byla, je a nejspíše i bude komplementarita zahraniční politiky vůči USA a Rusku. V ekonomickém sektoru by se zahraniční politika měla orientovat spíše na USA, ve vojenském spíše na Rusko.

4.3 Vztahy USA a Arménie

V porovnání s Gruzii a Ázerbájdžánem, Arménie nereprezentuje žádný geopolitický, ekonomický nebo energetický zájem pro Spojené státy americké. Základem pro vztahy mezi Washingtonem a Jerevanem je pro USA vnímání Arménie a arménských lidí. Speciální vztah mezi Američany a Armény je zakořeněn v historii. Americký prezident Thomas Woodrow Wilson byl arbitrem arménsko–tureckého územního sporu, v rámci kterého americký Kongres odstranil imigrační bariéry pro Armény unikající genocidě z roku 1915 (Global Security 2016a). Někteří Američané dokonce vnímají Armény jako první křesťanský národ, který brání svoji víru ve střetech s okolním islámským světem. V průběhu let se Arméni hluboce integrovali do společensko–politického života ve Spojených státech amerických. Začali vytvářet lobbistické instituce na regionální i federální úrovni. Právě arménský lobbying sehrává významnou roli při formování americké zahraniční politiky vůči Arménii (ibid 2016a).

Rozpad Sovětského svazu v roce 1991 přinesl konec studené války a poskytl Spojeným státům americkým příležitost pro navázání bilaterálních vztahů s novými nezávislými státy (*New Independent States*), které se začaly ekonomicky a politicky transformovat. Amerika neváhala, nezávislost Arménie uznala ještě téhož roku a v roce 1992 otevřela v Jerevanu americké velvyslanectví (ibid 2016a). Od téhož roku se v zemi začala angažovat americká organizace *USAID*, která poskytovala širokou škálu rozvojových programů v Arménii. Z počátku se soustředila na humanitární pomoc, ale postupně se přesouvala k hospodářské, politické a sociální transformaci (USAID 2016).

V roce 1992 prošel americkým Kongresem tzv. *Freedom Support Act*. Zákon, který se soustředil na vytváření amerických obchodních center, rozvíjení obchodu v nově vzniklých státech a pomáhání s růstem ekonomiky a vytvářením pracovních míst. V rámci tohoto zákona byla komunitou arménských Američanů silně lobována tzv. sekce 907, která specificky zakazovala Ázerbájdžánu participaci na jakékoliv činnosti vytvořené tímto zákonem. Jinými slovy USA nemohly Ázerbájdžán podpořit ekonomicky ani materialisticky. Tento dodatek zákona to zakazoval. Byla to forma odpovědi na ázerbájdžánskou blokádu Arménie v rámci sporu o Náhorní Karabach (Goltz 1996). Díky výše zmíněnému zákonu obdržela Arménie od USA 2 miliardy dolarů od roku 1992. Pro představu v roce 2003 obdržela Arménie 89,7 milionů dolarů, což v ten samý rok tvořilo 21,3 % jejího rozpočtu. V roce 2004 byla vytvořena další organizace pro finanční pomoc, *Millenium Challenge Corporation* (MCC). Arménie s Gruzíí byly mezi prvními zeměmi, které byly vybrány jako součást tohoto programu. Obě země byly zahrnuty do pětiletého programu s označením *Compact*, který se soustředil převážně na zemědělství, komunikace a energetické sítě (Zarifian 2015). Toto dlouhodobé spojení s Arménií a Gruzíí vyvolalo v USA závislost na těchto zemích a ukázalo se být pro velmoc účinným nástrojem, který by mohly v případě potřeby využít. To se také Washington rozhodl udělat po vážných

politických a sociálních problémech a také po zvolení Serže Sarkisjana, arménského prezidenta, v roce 2008, kdy zrušil některé financování z MCC (ibid 2015). Další významné dohody týkající se obchodu sepsala Arménie s USA mezi lety 1992–1996. Jednalo se především o obchodní vztahy mezi zeměmi a o zahraniční investice a jejich ochranu (Global Security 2016a).

Vojenská spolupráce s USA započala v roce 2000. Jakmile se situace po rozpadu SSSR uklidnila, Arménie začala navazovat kontakt se Spojenými státy. Arménie je ve styku s *U.S. European Command*, *U.S. Air Force Europe* a NATO (ibid 2016a). V prosinci 2013 zavítala do Jerevanu americká zástupkyně náměstkyně ministra obrany pro Rusko a Eurasii, Evelyn Farkasová a americký ambasador Arménie John Heffern. Jejich záměrem bylo vést debatu s arménskými představiteli o vojenské spolupráci mezi Arménií a Spojenými státy americkými. Po dvoudenní konzultaci oznámil Davit Tonoyan, první náměstek ministra obrany, že Arménie prohloubí své vojenské vztahy se Spojenými státy. Arménský prezident Serž Sarkisjan, ministr obrany Seyran Ohanian a ministr zahraničí Edward Nalbandian uvedli, že doposud neexistovali ve spolupráci žádné problémy a nevidí tak důvod k dalšímu rozvíjení a prohlubování obranného partnerství s USA. Arménské vedení označilo tuto spolupráci jako jeden z důležitých faktorů národní bezpečnosti, přičemž nezapomnělo uvést, že Rusko, se kterým má Arménie úzkou vojenskou alianci, nemá proti této součinnosti námitek (Asbarez 2013). Důležitost spolupráce vyzdvihla i Evelyn Farkasová, která uvedla, že Arménie je významným partnerem Spojených států amerických v mnoha ohledech, a sice jako partner v oblasti Kavkazu, jako partner v NATO nebo jako partner v *U.S. European Command*. Na základě těchto rozhovorů vyčlenil Pentagon pro Arménii 1,5 milionu USD, které měly sloužit k vojenským účelům pro zajištění míru. Kapitál byl využit na vzdělávací programy a výcvik jednotek, které byly nasazeny do probíhajících misí pod vedením NATO v Afghánistánu a Kosovu (ibid 2013).

Vojenská spolupráce mezi Arménií a USA probíhá dodnes. V lednu 2017 se nechal slyšet arménský ministr obrany Vigen Sargsyan na tiskové konferenci, kde uvedl, že lékařské vojenské vzdělání, výcvik, vzdělávací programy pro seržanty, to vše jsou výsledky spolupráce s USA. Také doufá, že spolupráce s USA bude probíhat i nadále a že ji nijak neovlivní zvolení nového amerického prezidenta Donalda Trumpa (Sputnik 2017).

4.4 Vztahy Ruska a Arménie

Rusko má blízký vztah s Arménií více než s kteroukoliv jinou zemí v jihokavkazském regionu. Spolupráce Arménie s Ruskou federací byla vždy spojována převážně s bezpečností. Nejprve to byla již zmíněná organizace pro Společenství nezávislých států (1992), v rámci které fungovala i tzv. *Collective Security Treaty* (CST), což byla doslova přislíbená pomoc členům uskupení v případě vyskytující se hrozby. V roce 2002 byla tato část vyjmuta a vznikla nová organizace *Collective Security Treaty Organisation* (CSTO), jejímž členem byla i Arménie (Ázerbájdžán a Gruzie nikoliv) (Nichol 2014: 9). Arménský prezident Serž Sarkisjan ve svém proslovu v lednu 2013 uvedl, že partnerství s Ruskem je klíčové pro bezpečnost Arménie, a organizace CSTO tak tvoří garanci arménské bezpečnosti (ibid 2014: 10). Po vzniku této dohody dostala Ruská federace svolení vybudovat na území Arménie dvě vojenské základny. Počet ruských vojáků v Arménii byl odhadován kolem 3 300. Navíc ředitelství Ruské federální bezpečnostní služby pohraniční stráže je odpovědné za ochranu hranic Arménie s Tureckem a Íránem. Ruská vojenská přítomnost v Arménii je hlavní složkou arménské bezpečnosti. Vojenská základna se sídlem ve městě Gyumri byla určena především k obraně proti turecké armádě, která je stále považována za významnou bezpečnostní hrozbu. Turecko navíc podporuje ázerbájdžánské ozbrojené vojenské síly rozmístěné v Nachičevanu, které představují pro Arménii největší bezpečnostní hrozbu (Global Security 2016b). Dále probíhají diskuse, zda by se Rusko mělo zapojit i do obrany Náhorního

Karabachu a Arménie proti ázerbájdžánským vojenským operacím. Při návštěvě tehdejšího ruského prezidenta Dmitrije Medveděva v roce 2010 souhlasila Arménie s prodloužením termínu o pobývání ruských jednotek na arménském území až do roku 2044, přičemž se obě strany dohodly, že smlouva bude automaticky prodloužena každých pět let, pokud jedna ze stran neoznámí té druhé, že ji chce vypovědět, a to nejpozději 6 měsíců předem (Nichol 2014: 9–10). Rusko může počítat s Arménií jako s blízkým spojencem v jihokavkazském regionu. Stejně tak Arménie chápe Rusko jako nejdůležitějšího spojence v oblasti bezpečnosti a obchodu. Rusko se může spolehnout na pokračující podporu Arménie v přítomnosti ruských vojsk na arménském území, na druhou stranu Arménie kalkuluje s mediátorskou rolí Ruska v konfliktu o Náhorní Karabach. Komplementarita zůstává heslem arménské zahraniční politiky, ale v případě, kdy je ohrožena bezpečnost země, klíčovým spojencem Arménie je Rusko (Global Security 2016b). V březnu roku 1994 Rusko souhlasilo se společným provozováním arménské atomové elektrárny Metsamor, jejíž znovuotevření bylo pro Arménii velice důležitým prvkem. Dokázala se tak vymanit z energetické krize v zemi, kterou způsobilo zemětřesení v roce 1988 a elektrárnu odstavilo (World Nuclear Association 2015). V červenci 1994 Rusko navýšilo finanční podporu projektu na 100 miliard rublů (cca 35 milionů USD) (Global Security 2016b). V roce 2015 elektrárna dodávala do sítě asi 40 % elektřiny v celé Arménii, nicméně Mezinárodní agenturou pro atomovou energii byla shledána za nebezpečnou a měla se uzavřít v roce 2016. Vzhledem k velké závislosti Arménie na tomto energetickém zdroji se Rusko rozhodlo vypomoci svému blízkému spojenci. Díky investici cca 300 milionů USD se mu podařilo rozšířit funkčnost elektrárny až do roku 2026 (World Nuclear Association 2015).

V březnu 2005 navštívil Arménii ruský prezident Vladimir Putin. Arménie tuto návštěvu dodnes označuje jako nejdůležitější oficiální návštěvu v historii. V následujících 8 měsících do Arménie zavítalo velké množství členů ruské

presidentské administrativy. Jednalo se například o pozdějšího ruského prezidenta Dmitrije Medveděva, ministra vnitra Rašida Nurgalijeva, ministra dopravy Igora Levitina a nakonec i ruského premiéra Michaila Fradkova. Tuto sérii návštěv označil Vladimir Putin spolu s tehdejším arménským prezidentem Robertem Kočarjanem jako *Rok Ruska v Arménii* (Global Security 2016b).

V prosinci roku 2013 ruský staronový prezident Vladimir Putin navštívil Arménii a v Jerevanu na oficiální návštěvě podepsal spolu s arménským prezidentem Seržem Sarkisjanem 12 dohod o vzájemné spolupráci v několika odvětvích, a to s platností do roku 2020 (Regnum 2013). Jednalo se především o vzájemnou spolupráci v oblasti zásobování zemního plynu, ropných produktů a nerostného bohatství. Další dokument se týkal samotných cen zemního plynu a jejich regulací. Nechyběla ani konzultace ohledně jaderné bezpečnosti, ale třeba i vytvoření společného programu mezi Ministerstvem hospodářství Arménie a Federální agenturou pro cestovní ruch Ruské federace (ibid 2013). V rámci těchto dohod byla podepsána také smlouva, která se týkala zrušení vývozních cel pro dodávky ropy, zemního plynu a nerostných surovin. 1. ledna 2015 se stala Arménie plnohodnotným členem Euroasijské ekonomické unie (EEU). Součástí unie je dále Rusko, Bělorusko, Kazachstán a Kyrgyzstán. V rámci této unie funguje společná celní politika, volný obchod, volný pohyb pracovních sil a jiných opatření zaměřených na posílení ekonomik členských států (Global Security 2016b).

Prozatím poslední uzavřená smlouva mezi Arménií a Ruskem se týká celého jihokavkazského regionu. V listopadu 2015 vytvořilo Rusko spolu s Arménií společný regionální systém protiraketové obrany v Kavkaze. Dohoda byla podepsána ministry obrany obou zemí, Sergejem Shoigem a Seyranem Ohanyanem (RT 2015). Podle Rady ministrů obrany SNS je vytváření takovýchto programů ve východní Evropě, Kavkaze a střední Asii klíčové pro celou organizaci (Global Security 2016b).

5. Ázerbájdžán

5.1 Obecné informace

Ázerbájdžán je největší a nejvíce zalidněnou republikou v jihokavkazském regionu. Jeho rozloha je 86 600 km² a jeho populaci tvoří 9 165 000 obyvatel (CIA 2017b). Ázerbájdžán se již od svého vzniku v roce 1991 stejně jako Arménie potýká především s problematikou Náhorního Karabachu, západní částí země, kde se vyskytují převážně Arméni (*viz kapitola 4.1 Obecné informace*).

V roce 1993 se dostal k moci Heydar Alijev, otec současného prezidenta Ilhama Alijeva. Stránky nadace Heydara Alijeva dokonce popisují svého prvního prezidenta jako hrdinu, který do země přinesl demokracii, předešel válce a vnesl do země stabilitu a bezpečí. Také mu připisují za zásluhu ázerbájdžánskou ústavu, která vznikla pouze z Alijevovy myšlénky a dle jejich soudu je jednou z nejdemokratičtějších a nejlepších na světě (Azerbaijan nedatováno).

Politicky je Ázerbájdžán ukázkovým příkladem post-sovětské autokracie, kde je navenek prosazována demokracie, jež pouze maskuje přímou vládu, kterou v tomto případě řídí rodinný klan Alijevů (Nation 2007: 15). V zemi je ve vysoké míře rozšířená korupce. Vláda, která odstranila prezidentské termínové meze v referendu roku 2009 a schválila prodloužení prezidentského období z 5 na 7 let v roce 2016, byla obviněna z autoritářství (CIA 2017b). V posledních letech se snížila míra chudoby v zemi a začalo se značně investovat do infrastruktury. Další reformy v zemi ale nejsou adekvátně řešeny. V Ázerbájdžánu lze zpozorovat vysoké nedostatky ve většině vládních institucí, zejména v oblasti školství, zdravotnictví a v soudním systému (*ibid* 2017b).

Bezpochyby nejdůležitějšími faktory této jihokavkazské země jsou bohaté zásoby ropy a zemního plynu v Kaspickém moři. Ázerbájdžán je významným producentem těchto komodit a Jižní Kavkaz jako celek představuje tranzitní koridor pro přenesení kaspické ropy a zemního plynu na regionální a globální

trhy. Kaspické moře je třetím největším zdrojem ropy a zemního plynu hned za Saudskou Arábií a Ruskou Sibiří (Nation 2007: 4–9). Především díky těmto faktorům a velkému energetickému potenciálu navazují s Ázerbájdžánem vztahy Spojené státy americké, Ruská federace nebo Turecko. Turecko má s Ázerbájdžánem speciální vztah především díky jazykové a kulturní podobnosti těchto zemí. V září 2002 se začal budovat ropovod BTC (Baku–Tbilisi–Ceyhan), který byl poprvé otevřen v roce 2006 (ibid 2007: 11–15).

5.2 Národní zájem Ázerbájdžánu

V případě Ázerbájdžánu je průnikem žádoucího a možného s největší pravděpodobností ekonomický zisk z kaspické ropy a zemního plynu. Ze všech jihokavkazských zemí měl situaci po zisku nezávislosti do jisté míry “nejjednodušší“. Kvůli nerostnému bohatství začali s Ázerbájdžánem navazovat kontakt důležité hráči jako USA, Rusko, EU, Turecko. K ekonomické prosperitě Ázerbájdžánu dosti napomáhá BTC ropovod, který směřuje do Turecka a odtud dále na evropské a celosvětové trhy (viz kapitola 5.3 *Vztahy USA a Ázerbájdžánu*). Dalším vitálním cílem pro Ázerbájdžán je stejně jako pro Arménii spor o Náhorní Karabach. Zamrzlý konflikt je bezpochyby největší ázerbájdžánskou vojenskou výzvou v regionu. K tomu mu napomáhá i Rusko, které Ázerbájdžánu dodává velké množství zbraní. Arménie dokonce obvinila Rusko, které by mělo fungovat ve sporu jako mediátor, že “nadržuje“ v konfliktu Ázerbájdžánu a přiklání se na jeho stranu. Ze strany Ruska se ale jedná pouze o obchod (viz kapitola 5.4 *Vztahy Ruska a Ázerbájdžánu*).

5.3 Vztahy USA a Ázerbájdžánu

Spojené státy otevřely ambasádu v ázerbájdžánském hlavním městě Baku v březnu 1992. USA se spolu s Ruskem a Francií dodnes aktivně podílí na řešení konfliktu v Náhorním Karabachu. Amerika se hrála vůdčí roli na konferenci v Minsku, která se konala v roce 1992, a jejímž výsledkem bylo vytvoření

Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE) (Global Security 2013a).

Již v roce 1999 vyzval azerský ministr zahraničí Vafa Guluzade vlády Spojených států amerických a Turecka k vytvoření vojenských základen NATO na území Ázerbájdžánu. V roce 2002 Ázerbájdžán oficiálně oznámil svoji kandidaturu na přijetí do aliance (Nation 2007: 16). USA tak dostaly možnost územních výsad a volného přeletu nad Ázerbájdžánem a zároveň možnost vybudovat zde základnu, která by značně usnadnila přístup a pohyb v rámci Jihokavkazského regionu. V roce 2007 dovolil Ázerbájdžán NATO využívat 2 z celkově 3 jeho vojenských základen pro zálohování mírových operací v Afghánistánu včetně podpory zásobovacích cest do Afghánistánu (Global Security 2013a). Vojenské základny byly aliancí shledány jako nedostačující a měly by být modernizovány. Washington v tomto ohledu potvrdil, že podpoří modernizaci vojenských základen a vojenského letiště v rámci tzv. *Individual Partnership Action Plan* (IPAP), což je partnerství mezi Ázerbájdžánem a NATO (ibid 2013a).

USA taktéž podporují organizaci GUUAM (Georgia–Ukraine–Uzbekistan–Azerbaijan–Moldova). Po odchodu Uzbekistánu v roce 2005 pouze GUAM (Nation 2007: 13). Organizace vznikla v roce 2001 na Jaltě a slouží jako protiváha ruského Společenství nezávislých států. V roce 2006 uvedl na sumittu tehdejší ukrajinský prezident Viktor Juščenko novou chartu, která stanovila cíle pro spolupráci, jako je podpora demokratických hodnot, která zajišťuje stabilní vývoj, posílení regionální a mezinárodní bezpečnosti a zintenzivnění evropské integrace (Today.AZ 2006).

Důležitým prvkem partnerství mezi Ázerbájdžánem a USA je bezpečnostní program amerického ministerstva obrany zvaný *Caspian Guard*. Program vznikl roku 2003 a je navržen tak, aby koordinoval veškeré aktivity Ázerbájdžánu a také Kazachstánu v Kaspickém moři s těmi americkými. Ty jsou

řízeny vládou Spojených států amerických pro zajištění bezpečnosti. Tato iniciativa pomáhá oběma zemím při zlepšování jejich obranných schopností a v případě potřeby umožňuje reagovat na terorismus, šíření jaderných zbraní, pašování drog, obchod s lidmi a další hrozby v Kaspickém regionu (Quigley 2006).

V roce 2001, kdy teroristická organizace Al-Káida napadla světové obchodní centrum v New Yorku, se Spojené státy rozhodly v roce 2003 intervenovat v Iráku. V rámci tohoto zásahu sehrály svoji roli i ázerbájdžánské jednotky. Jako první stát s převážně muslimským obyvatelstvem podpořil USA v intervenci a poskytl jim vojenskou pomoc (Zarifian 2015). Globální válka proti terorismu výrazně zvýšila americké zájmy v Ázerbájdžánu, které usilují o dosažení tří hlavních strategických cílů: bezpečnosti, politické a hospodářské reformy, energie (Global Security 2013a). Vláda Spojených států amerických se s Ázerbájdžánem snaží spolupracovat především v boji proti terorismu a dalším blízko–hraničním hrozbám, v nastolení regionální stability, a to zejména pokud jde o vyřešení konfliktu o Náhorní Karabach. Dále usiluje o úspěšný rozvoj tržního hospodářství a v neposlední řadě o pohyb uhlovodíkových zdrojů z Ázerbájdžánu na mezinárodní trhy a zároveň tak zajistit, že příjmy z těchto zdrojů povedou k ekonomickému růstu v zemi (ibid 2013a).

V září roku 1994 byla v Baku podepsána dohoda mezi ázerbájdžánskou ropnou společností SOCAR a západním konsorciem ropných společností. Tato smlouva bývá často označována jako *kontrakt století*. Ve svém důsledku tato dohoda znamenala kontrolu západních ropných společností nad ázerbájdžánskou kaspickou ropou. Západní konsorcium získalo podíl 45 %, z toho největší dominanci si udržely dvě společnosti, britská BP (17,127 %) a americká Amoco (17,010 %) (Zarifian 2015). Po krátkém čase se tyto dvě společnosti spojily, a začaly tak hrát speciální roli v ázerbájdžánské ekonomice. Byl to obrovský úspěch pro americkou diplomacii. Dalším cílem pro USA bylo bezpečně zajistit

transport komodit na západní trhy. Ideálně tak, aby ropovod nevedl přes Rusko nebo Írán. V roce 2002 se začala plánovat konstrukce tzv. BTC (Baku–Tbilisi–Ceyhan) ropovodu a BTE (Baku–Tbilisi–Erzurum) plynovodu (Nation 2007: 11). Ropovod i plynovod byly otevřeny poprvé v roce 2006. Obchází Rusko, Írán, ale kvůli ázerbájdžánskému vetu také Arménii.

Po nástupu do úřadu prezidenta Spojených států amerických v roce 2001 se George W. Bush rychle chopil exekutivy. Využil exekutivní prerogativa ke zrušení sekce 907 z amerického zákona *Freedom Support Act*, který byl schválen americkým Kongresem v roce 1992 a zakazoval jakékoliv ekonomické vztahy s Ázerbájdžánem (viz kapitola 4.2 *Amerika v zahraniční politice Arménie*) (Nation 2007: 15). V předvečer parlamentních voleb v roce 2005 promluvil Bush veřejně o možnosti povýšení vztahů na novou strategickou úroveň (ibid 2007: 15). Od té doby se začaly asistenční programy vlády Spojených států amerických zaměřovat na boj proti terorismu, na bezpečnost hranic, vymáhání práva, korupci, obchod s lidmi a ekonomické reformy v zemi (Global Security 2013a).

Vláda USA spolupracuje s vládou Ázerbájdžánu při rozvoji demokratizace v zemi, rozvoji společnosti, snaží se o dodržování mezinárodních závazků a lidských práv, o vytvoření prostředí příznivého pro občanskou společnost. Velkým cílem je uspořádání svobodných a spravedlivých voleb. Humanitární programy USA se zaměřují také na rozvoj zdravotní péče a rozvoj vzdělávacích institucí. Ázerbájdžán je součástí tzv. *EUR/ACE Humanitarian Assistance Program*, který poskytuje humanitární pomoc postsovětským zemím (Federal Grants Wire nedatováno). Projekty, které tento program aplikuje, zvyšují životní úroveň obyvatel, pomáhají budovat školy, kliniky, dětské domovy, domovy pro seniory.

Velký přínos pro Ázerbájdžán mají ekonomické reformy, které zavedla vláda USA. Díky transformaci ekonomiky v tržním systému se daří sektoru integrovat

do Evropy a pomáhá rozvíjet mechanismy pro správu příjmů z ropy a zemního plynu. Ázerbájdžánská ekonomika tak může manipulovat se zvyšujícími se příjmy, aniž by utrpěla hyperinflaci. Do podpory ekonomiky jsou zapojené také americké firmy, které v zemi investují a podílejí se na vývoji *offshore* projektů (Global Security 2013a). V roce 1995 byl vládou Spojených států amerických udělen Ázerbájdžánu status tzv. *most favoured nation* (volně přeloženo jako národ s nejvyššími výhodami) (Pregelj 2005: 10). V mezinárodních ekonomických vztazích a mezinárodní politice je tento status chápán jako vzájemná dohoda dvou států v mezinárodním obchodě. K výhodám patří např. nízká cla nebo vysoké dovozní kvóty. Tímto statutem disponuje každá členská země WTO (World Trade Organisation), přičemž Ázerbájdžán má pozorovatelský status (McClure 2011). WTO se tím snaží o to, aby si všechny členské země v mezinárodním obchodu mezi sebou byly rovny. S tím souvisí bilaterální dohoda mezi USA a Ázerbájdžánem z roku 2008, na základě které byl Ázerbájdžán přijat do skupiny zemí s tzv. *Generalized System of Preferences* (volně přeloženo jako Všeobecný systém preferencí) (Global Security 2013a). Jedná se o preferenční celní systém, který zajišťuje osvobození od pravidel Světové obchodní organizace. Konkrétně je to osvobození, které se týká statusu *most favoured nation*, který zavazuje členské země WTO ke stejné výhodnému obchodu s jakoukoliv členskou zemí organizace. Všeobecný systém preferencí je prospěšný pro rozvojové země a usiluje především o zvýšení příjmů z vývozu, podporu industrializace a podporu diverzifikace ekonomik (Ministry of Industry, Commerce and Consumer Protection nedatováno).

Vývoj vztahů těchto dvou zemí podporuje ekonomický a politický pokrok Ázerbájdžánu. Ačkoliv v posledních letech nebyly vazby mezi oběma zeměmi nijak více propojeny, spolupráce USA a Ázerbájdžánu je důležitým prvkem integrace země do regionálního i globálního ekonomického systému. Ázerbájdžán je základním pilířem východo–západního energetického koridoru a

v budoucnu může být velmi důležitým zdrojem ropy a zemního plynu pro evropské trhy.

5.4 Vztahy Ruska a Ázerbájdžánu

Ruský vliv v Ázerbájdžánu značně klesl po získání nezávislosti, z velké části také díky schopnosti Ázerbájdžánu zvýšit objem ropy a zemního plynu ve spolupráci se západními zeměmi, především s USA. Ázerbájdžánská energetická soběstačnost do velké míry snižuje závislost na Moskvě s porovnáním s ostatními státy jihokavkazského regionu. Po rozpadu SSSR se moci v Ázerbájdžánu chopil Abulfaz Elchibey. Během této jednoleté vlády byly vztahy mezi Ruskem a Ázerbájdžánem poškozeny. Elchibeyova politika byla označována jako “anti-ruská“. Až po nástupu Heydara Alijeva v roce 1993 se začaly vztahy s Ruskem oteplovat (Cornell 2001: 87). Hlavním úskalím pro jakékoliv zlepšení vztahů mezi Ázerbájdžánem a Ruskem představuje již zmíněná energetická soběstačnost a také konflikt o Náhorní Karabach.

Přítomnost ruských ozbrojených sil v Ázerbájdžánu se stala problematická, když ruští vojáci údajně pomáhali Arménům v útoku, který připravil o život stovky civilistů ve městě zvaném Chodžaly, jež se nachází v jihozápadním Ázerbájdžánu. Na základě této skutečnosti se ruské jednotky z Ázerbájdžánu okamžitě stáhly. Poslední 104. výsadková jednotka ustoupila z Ázerbájdžánu v roce 1993 (Global Security 2013b).

V posledních 20 letech se vztahy mezi Ázerbájdžánem a Ruskem týkaly převážně ropy a zemního plynu. V roce 1994 se Vladimir Putin nechal inspirovat tzv. Primakovovou doktrínou a vymyslel zavazující strategii s celým regionem. Tato strategie se skládala ze 4 základních bodů:

- Rusko bude jediným prostředníkem mezi kavkazskými republikami a externími partnery,

- žádné jiné zemi by nemělo být umožněno vybudovat si významný vliv v tomto regionu,
- za žádných okolností se region nestane hrozbou pro ruské vnitrozemí,
- Rusko bude podporovat pozitivní regionální integraci jako strategický zdroj pro potřeby Kremlu (Salvati 2015).

Jednu z překážek pro ruské strategické plány v oblasti Ázerbájdžánu a jižního Kavkazu obecně představovaly projekty BTC ropovodu (*viz kapitola 5.2 USA v zahraniční politice Ázerbájdžánu*). Ropovod obchází ruské území a přímo spojuje Baku s evropskými trhy. Pro Rusko to ale není až tak zásadní starost především z toho důvodu, že disponuje dvěma strategickými výhodami. Zaprvé, Moskva si stále drží dobrou pozici na gruzínském území a může prakticky kdykoliv zablokovat ázerbájdžánský export (*ibid* 2015). Mnoho vysoce postavených ázerbájdžánských úředníků si ruskou akci v Gruzii vysvětluje především jako snahu kontrolovat kaspické energetické zdroje, které obchází Rusko, a přes Gruzii směřují na evropské trhy (Global Security 2013b). Zadruhé, Kreml si udržuje dobré vztahy s Turkmenistánem, jehož zdroje omezují význam Ázerbájdžánu jakožto transnacionální země, tzn. země s ekonomickým dopadem za hranice státu (Salvati 2015).

Prezident Hejdar Alijev se snažil zvýšit nezávislost Ázerbájdžánu na Rusku a odmítl přijmout jakékoliv ruské základny nebo pohraniční strážě na ázerbájdžánském území. Oteplení vztahů mezi Baku a Moskvou částečně pocházelo z prezidentských návštěv z roku 2001 a 2006, kdy zavítal prezident Putin do jihokavkazské země (Global Security 2013b). V roce 2002 byly sepsány multilaterální dohody mezi Ázerbájdžánem, Ruskem a Kazachstánem, které vymezovaly společné hranice teritoriálních vod v Kaspickém moři. Dohody byly podepsány v Moskvě při první návštěvě prezidenta Alijeva (Feifer 2002). (V roce 2003, kdy na prezidentském postu vystřídal Hejdara Alijeva syn Ilham, navštívil Moskvu několikrát a vznesl přání, aby dobré bilaterální vztahy o obchodu a

mezinárodní bezpečnosti mezi Ruskem a Ázerbájdžánem dál pokračovaly (Global Security 2013b)). Tyto tři země, které mají relativně dlouhé kaspické pobřeží, chtěly rozdělit moře do sekcí, které odrážejí velikost těchto břehů. S tím ale nesouhlasily další dva pobřežní státy, Írán a Turkmenistán. Podle nich by měla mít každá země rovných 20 % moře (ibid 2002). Pokud by se tak stalo, několik ropných polí, které nyní vlastní Ázerbájdžán, by připadlo Íránu. Při zasedání těchto pěti zemí v dubnu 2001 ke společnému konsenzu nedošli, a tak o rok později vznikly již výše zmíněné dohody. Podle Valerije Nesterova, moskevského analytika pro ropu a zemní plyn, problém vyřeší pouze vzájemná dohoda mezi všemi pěti přímořskými státy. Zároveň ale souhlasí, že rozhodnutí o stavu břehu Kaspického moře se může protáhnout na velice dlouhou dobu. V rámci jednání mezi Ázerbájdžánem a Ruskem se řešily také otázky týkající se ekonomické a obranné spolupráce. Týden před podepsáním smlouvy o kaspickém pobřeží započala stavba BTC ropovodu. Trasa obchází Ruskou federaci, a celý projekt je tak stále předmětem kritiky ázerbájdžánské vlády. I přes tyto neshody podepsali Putin s Alijevem tzv. *Defense Production Agreement*, což je bilaterální obchodní dohoda, která si klade za cíl spolupráci ve vojenském přeshraničním nákupu, aby se zabránilo obchodní nerovnováze (ibid 2002).

Mimořádně rychlý růst ázerbájdžánské ekonomiky umožnil zemi investovat do vojenských ozbrojených sil. Výdaje na obranu činily v roce 2003 135 milionů USD za rok. V roce 2011 to bylo již 3,12 miliardy USD za rok (Weitz 2012). Současný vojenský rozpočet Ázerbájdžánu, který tvoří jednu pětinu státního rozpočtu, nyní činí 4,4 miliardy USD, což je cca 6,2 % HDP, a jeho nárůst oproti roku 2010 je 45 % (ibid 2012). Pro porovnání, tyto hodnoty značně přesahují celý státní rozpočet arménské národní vlády, který v roce 2011 činil “pouze“ 2,8 miliardy USD s 386 miliony USD vyčleněnými na obranu (ibid 2012).

V tomto ohledu se pro Ázerbájdžán staly velice důležité vztahy s Ruskem, jakožto dodavatele zbraní a vojenského vybavení. Rusko zahájilo dodávku tanků, samohybných děl a raketometů v hodnotě 1 miliardy USD (Reuters 2013). V roce 2011 a 2012 podepsalo Rusko s Ázerbájdžánem kontrakty o dodávkách téměř 100 tanků typu T-90C, raketometů TOS-1A a samohybných děl Msta-A (ibid 2013). Ruské ministerstvo obrany uvedlo, že objednávka byla pozastavena na určitou dobu, aby nedocházelo k narušení vojenské rovnováhy v oblasti jihokavkazského regionu, kde má Rusko vojenskou základnu v Arménii a stále platnou dohodu k obraně země v případě napadení. Nicméně na popud ruského zbrojního průmyslu dodávání pokračovalo. Rusko sotva dokončilo ázerbájdžánskou objednávku a hned přišla další. Tentokrát se jednalo o raketové systémy S-300 a úderné vrtulníky, to vše v hodnotě cca 2–3 miliard USD (ibid 2013). Prezident Alijev uvedl, že v roce 2013 dosáhly výdaje na obranu 3,7 miliard USD (ibid 2013).

Další významnou bezpečnostní výzvou byla pro Ázerbájdžán raketová stanice Gabala, která se nachází v severní části Ázerbájdžánské republiky. Stanice byla postavena Sovětským svazem v roce 1984 a fungovat začala v roce 1988 (Huseynli 2013). Radarová stanice Gabala umožňovala monitorovat prostor v okruhu až 6 000 kilometrů, který zahrnoval země jako Írán, Irák, Turecko a další (ibid 2013). Během působení SSSR bylo vystavěno více raketových stanic, avšak Gabala z nich byla nejnovější a nejmodernější. V roce 2002 se Rusko a Ázerbájdžán dohodly na pronájmu raketové stanice Gabala, který by měl skončit v prosinci 2012. Rusko splácelo Ázerbájdžánu 7 milionů USD ročně (ibid 2013). Jakmile se začal kontrakt blížit ke konci, obě země začaly vyjednávat o prodloužení smlouvy. Ázerbájdžán ale neměl velký zájem o delší setrvání Rusů na vlastní půdě a požadoval obrovský nárůst nájemného. Ze 7 milionů USD ročně požadoval 300 milionů USD (Kucera 2012). S tím Rusko nesouhlasilo a 11. prosince 2012 oznámilo ruské ministerstvo zahraničí konec působení Ruska

v Gabale. Znamenalo to uzavření poslední ruské vojenské základny v Ázerbájdžánu (Global Security 2013b).

Rusko i přesto zůstává důležitým obchodním partnerem Ázerbájdžánu. Důležitým faktorem pro vztahy mezi Moskvou a Baku jsou taktéž ázerbájdžánští a ruští lidé a jejich vnímání. V Rusku nyní žije více než půl milionu Azerů a naopak v Ázerbájdžánu pobývá velká minorita Rusů. Jedná se o největší ruskou diasporu v jihokavkazském regionu (CentrAsia 2008). V roce 2011, kdy se konal rusko–ázerbájdžánský kongres v Moskvě, uvedl tehdejší prezident Medveděv, že národy Ruska a Ázerbájdžánu jsou spjaty nejbližšími přátelskými vazbami po celá staletí. Dále uvedl, že Rusko je druhým domovem pro stovky tisíc Azerů. Ázerbájdžánská minorita významně přispívá k modernizaci ruské ekonomiky, aktivně se účastní vědeckých, sportovních a kulturních událostí a velkou měrou posiluje rozvoj partnerství a spolupráce s Ázerbájdžánem (Trend 2011).

Politici komentátoři často tvrdí, že Rusko uplatňuje vliv v Ázerbájdžánu prostřednictvím tajných nebo nekorektních prostředků. Tato obvinění se obvykle zaměřují na ruskou podporu pro konkrétní stranu, politiku, publikaci nebo na etnické menšiny, jako jsou např. Lezginci, národnost žijící na hranicích Dagestánu a Ázerbájdžánu (Global Security 2013b). Nicméně tato tvrzení nejsou nijak důvěrně podložena a jedná se pouze o spekulace. Ázerbájdžán neustále obviňuje Rusko, že dodává zbraně Arménii a ostře se vzdaluje od organizace Smlouvy o kolektivní bezpečnosti. Rusko na druhou stranu obviňuje Ázerbájdžán z podporování projektu plynovodu Nabucco. Tento projekt je založen na myšlence přinést kaspický plyn přes Turecko do Evropské unie. Jeho plánovaná trasa je 3 300 kilometrů s odhadovanými náklady na výstavbu ve výši téměř 8 miliard EUR (Štáhlavský 2009).

Navzdory ekonomickým neshodám mají ázerbájdžánské politické elity významné vazby na Rusko sahající do sovětské éry. Politici analytici uvádějí, že

prezident Alijev má přátele v mnoha bohatých a vlivných Ázerbájdžáncích žijících v Moskvě. Na druhou stranu, ruský ambasador v Ázerbájdžánu, Vasilij Istratov často uvádí, že mentoroval mnoho azerských politických elit, včetně prezidentského poradce Ali Hasanova (Global Security 2013b). Ačkoliv v Ázerbájdžánu není žádná proruská politická strana, vládnoucí *New Azerbaijan Party* se jí podobá. Má sice rozdílné zahraničněpolitické zájmy než její protějšky v Moskvě, ale přesto vypadá prorusky smýšlející. Tento podobný výhled žene Ázerbájdžán v následování podobné politické cesty jako je ta v Rusku. Ázerbájdžán začíná sledovat ruský politický model, kde vládnoucí strana omezuje občanskou společnost a výrazně oslabuje opozici (ibid 2013b). Na základě této podobnosti by se vztahy mezi Moskvou a Baku měly pouze zlepšovat. Důkazem může být například prozatím poslední setkání prezidentů Putina, Alijeva a také zástupce Íránské republiky, Rouhaniho, které se uskutečnilo v srpnu 2016 (Mercouris 2016). Summit proběhl v ázerbájdžánském Baku a na programu byly především konsolidační a integrační procesy ve střední Asii a v jižní Eurasii. Na programu byla také vzájemná obchodní spolupráce, která si klade za cíl především vytvoření zóny volného obchodu mezi těmito třemi zeměmi. V rámci toho by mohl Ázerbájdžán skrze Rusko navázat obchodní styky s Arménií (která je členem Euroasijské hospodářské unie), čímž by se mohlo do značné míry usnadnit urovnání aktuálně zmraženého konfliktu o Náhorní Karabach (ibid 2016). Nicméně, zda se něco z toho doopravdy uskuteční a zda současné sbližování mezi Ázerbájdžánem, Ruskem a Íránem vydrží, bude záviset na mnoha faktorech, v neposlední řadě na zachování politické stability ve všech těchto zemích, především v Ázerbájdžánu.

6. Gruzie

6.1 Obecné informace

Gruzie byla včleněna do carského Ruska již v 19. století. Mezi lety 1918–1921 získala nezávislost, ale poté byla opět součástí Sovětské svazu. Osamostatnila se až po rozpadu SSSR v roce 1991. Po zisku nezávislosti v zemi vládla korupce a neefektivní vládní služby následované pokusy gruzínské vlády manipulovat parlamentní volby v listopadu 2003. Tyto události odstartovaly rozsáhlé protesty, které vedly k rezignaci Eduarda Ševardnadzeho, prezidenta Gruzie od roku 1995 do 2003 (CIA 2017c). Výsledkem tohoto lidového hnutí, jež vešlo do dějin jako *Revoluce růží*, byly nové volby v roce 2004. Volby vyhrála strana *Sjednocené národní hnutí* v čele s Michaiem Saakašvilim. Prezident Saakašvili označil gruzínskou revoluci jako prototyp třetí vlny osvobození za koncem druhé světové války a pádem komunismu Sametovou revolucí v roce 1989. Na rozdíl od všech ostatních vlivů Gruzii otevřela *Revoluce růží* novou významnou frontu v boji o vliv mezi Spojenými státy americkými a Ruskou federací (Nation 2007: 24).

Jeden z hlavních problémů Gruzie vznikl s ruskou asistencí a s podporou separatistických regionů Abcházie a Jižní Osetie. Napětí mezi Ruskem a Gruzii vyvrcholilo v pětidenní konflikt v roce 2008, včetně ruské invaze na gruzínské území. Rusko se nejprve zavázalo, že stáhne své jednotky z území Gruzie, ale později téhož roku uznalo nezávislost Abcházie a Jižní Osetie a jednotky v této oblasti ponechalo (CIA 2017c).

V roce 2011 vstoupil do gruzínské politiky miliardář Bidzina Ivanišvili a rozdělil tamní opozici pod svou koalici *Gruzínský sen*, která získala v parlamentních volbách v roce 2012 většinu křesel a nahradila u moci *Sjednocené národní hnutí*. S přiznáním porážky jmenoval Michail Saakašvili Bidzina Ivanišviliho předsedou vlády a dovolil *Georgian Dream* vytvořit novou vládu. Do té doby sdílená moc mezi Saakašvilim a Ivanišvilim byla ukončena v roce 2013, kdy byl

zvolen nový gruzínský prezident Giorgi Margvelašvili. Do konce roku 2016 se na pozici ministerského předsedy vystřídali další tři politici (ibid 2017c). Tyto změny ve vedení představují příklad bývalého sovětského státu, který se snaží přejít k demokracii. V Gruzii je silně populární a vládou podporovaná integrace na západ. Vstup do EU a NATO patří mezi zásadní cíle zahraniční politiky země.

6.2 Národní zájem Gruzie

Průnikem žádoucího a možného lze v případě Gruzie označit přátelský vztah s USA. Národní zájem Gruzie se dá ze všech jihokavkazských zemí definovat nejlépe. Jak se dozvíme v následující kapitole, je tomu tak i z toho důvodu, že od rusko–gruzínského konfliktu z roku 2008 se začala zahraniční politika země orientovat prakticky pouze jedním směrem, a to k USA. Hlavními cíli zahraniční politiky Gruzie jsou: integrace do institucí jako jsou NATO, Evropská unie, WTO (členem od roku 2000) a další. Gruzie je významným spojencem USA, které ji v tomto směru velice podporují. Nelze tedy pochybovat o dalším sblížení těchto dvou zemí a o uzavírání bilaterálních (především obchodních) dohod. Ačkoliv v posledních letech Gruzie obnovila diplomatické vztahy s Ruskem, nelze očekávat nějakou výraznou změnu v její zahraničně–politické orientaci. Významným cílem pro Gruzii je taktéž bezpochyby spor o separatistické regiony Abcházie a Jižní Osetie. O této otázce ale Gruzie s Ruskem na pravidelných setkáních nediskutuje. Alespoň tedy prozatím (*viz kapitola 6.4 Vztahy Ruska a Gruzie*).

6.3 Vztahy USA a Gruzie

Vzhledem k obnovení nezávislosti Gruzie USA aktivně podporují gruzínskou suverenitu, uzemní celistvost, posilují její demokratické instituce, rozvoj tržní ekonomiky a pomáhají jí v integraci země do evropských a euroatlantických institucí. Vztahy mezi Spojenými státy americkými a Gruzii jsou velice blízké. Gruzínci si uvědomují, že humanitární pomoc USA v době občanské války a

ekonomická pomoc po získání nezávislosti byla pro Gruzii do jisté míry klíčová. Rozsáhlá pomoc USA se nyní zaměřuje na podporu gruzínských hospodářských a reformních programů, s důrazem na budování institucí. Vláda USA spolupracovala s gruzínským parlamentem na vytvoření návrhů zákonů a norem, jež jsou v souladu s gruzínskou ústavou z roku 1995 (Global Security 2013c). Od roku 2001 do 2013 poskytly USA Gruzii přibližně 1,2 miliard USD, v průměru asi 100 milionů USD ročně (ibid 2013c). Celkově ode dne vzniku samostatné Gruzie až do roku 2013 dotovaly USA tuto jihokavkazskou zemi částkou přesahující 3 miliardy USD, včetně 1 miliardy USD na uspořádání země v důsledku konfliktu v roce 2008. Zahraniční pomoc USA byla navržena nejen pro řešení bezprostředních potřeb obnovy, a to jak ekonomické, tak humanitární (plynoucí opět z konfliktu v roce 2008), ale brala v úvahu také priority dlouhodobého rozvoje, který pomohl a stále pomáhá Gruzii v jejím přechodu k volné, prosperující, tržně orientované demokracii pevně ukotvené v euroatlantické komunitě (ibid 2013c).

Další významnou americkou společností, která se angažovala v Gruzii, je *Overseas Private Investment Corporation* (OPIC). Tato společnost byla jednou z prvních rozvojových organizací, která začala Gruzii finančně vypomáhat. Od chvíle, kdy získala Gruzie nezávislost, investovala OPIC více než 500 milionů USD ve více než 50 různých projektech (OPIC nedatováno). Podporují rekonstrukce válkou zničených budov, stabilitu hospodářského růstu, modernizaci průmyslu a výstavbu důležitých vládních institucí, jako např. škol, nemocnic atd. Dále poskytuje finanční prostředky v oblasti investic a pojišťovnictví, v oblastech bydlení, financí a agrobiznisu (Global Security 2013c). V roce 2004 byla vytvořena další organizace pro finanční pomoc, *Millenium Challenge Corporation* (MCC), která pomáhala v rozvoji Arménii a Gruzii (viz kapitola 4.2 *USA v zahraniční politice Arménie*). V rámci tohoto programu obdržela Gruzie necelých 300 milionů USD. Tato suma byla využita

na vylepšení silniční infrastruktury a ke zvýšení energetické bezpečnosti v zemi (ibid 2013c).

Velkou překážkou pro ekonomiku a investice v Gruzii byl odchod americké společnosti AES ze země. *AES Corporation* je globální energetická společnost. Snaží se zlepšit kvalitu života zákazníků prostřednictvím využívání různých energetických řešení, které zahrnují širokou škálu technologií a typů paliv včetně obnovitelných zdrojů energie (AES nedatováno). V roce 1998 koupila *AES Corporation* 75 % akcií společnosti *Telasi*, což je gruzínská distribuční společnost pro elektrickou energii. V roce 2003 ale AES prodala *Telasi* ruské společnosti *Inter RAO UES*, což přineslo značný úpadek gruzínské modernizace a distribuce elektřiny (*Telasi* nedatováno).

Spojené státy poskytují Gruzii také bilaterální bezpečnostní pomoc, a to především prostřednictvím tzv. *International Military Education and Training* (IMET). Tento program poskytuje finanční prostředky pro výcvik vojenských i civilních elit v zahraničních zemích, především ve školách a zařízeních v USA. Dalšími cíli organizace jsou: vytvořit lepší porozumění se Spojenými státy, navázat vztah mezi armádou USA a armádami zahraničních zemí pro budování aliancí, zvýšení interoperability a možnosti pro společné operace (*Defense Security Cooperation Agency* nedatováno). IMET byl implementován ministerstvem obrany USA, konkrétně agenturou pro obrannou bezpečnostní spolupráci, ale financován ministerstvem zahraničí prostřednictvím zákona o zahraniční pomoci z roku 1961 (AllGov 2016). Financování programu bylo výrazně navýšeno za vlády George W. Bushe a Baracka Obamy. Rozpočet 50 milionů USD za rok 2000 vzrostl na 108 milionů USD za rok 2010. V roce 2010 bylo programem financováno přes 120 zemí včetně Gruzie (ibid 2016). Dalším bezpečnostním programem USA v Gruzii byl tzv. *Georgia Train and Equip Program* (GTEP). Program začal fungovat od roku 2002 a celkově investoval do Gruzie 64 milionů USD (Nichol 2013: 30). Americké jednotky prováděly výcvik

a školení 200 policistů, 2 000 vojáků a malého množství jednotek interní policie a pohraniční stráže. Podle ministerstva obrany USA se GTEP zaměřuje na pomoc Gruzii v odolávání tlaku ruské armády, která pronásleduje čečenské rebely mířící do Gruzie. Snaží se tak pomoci v boji proti terorismu přímo v jihokavkazské zemi a zabránit těm, kteří mají do Gruzie namířeno (ibid 2013: 30). Program skončil v roce 2004, ale následný *Sustainment and Stability Operations Program* (SSOP) byl spuštěn v roce 2006. SSOP poskytuje výcvik pro 7 800 vojáků, částečně i pro podporu koaličních operací v Iráku. Dále poskytuje poradenskou pomoc v oblasti obranných reforem a údržby pro dříve dodávané vrtulníky. Gruzie ale většinu vojsk z Iráku stáhla v důsledku konfliktu s Ruskem, který nastal v roce 2008. Zbytek vojsk odvolala později téhož roku. V rámci amerického zákona schvalujícího národní obranu za fiskální rok 2006 dotovala vláda USA Gruzii 50 milionů USD, které sloužily na rekonstrukci a stabilizaci aktivit v zemi. Další položkou v tomto zákonu, označenou jako sekce 1206, byla dotace 8,8 milionů USD na výcvik gruzínských speciálních jednotek. Tyto výdaje vlády USA přicházely téměř každoročně. V roce 2010 se jednalo o finanční podporu ve výši 23,6 milionů USD na výcvik a vybavení gruzínské armády. V roce 2011 to bylo 23,5 milionů USD a v roce 2012 dokonce 81,8 milionů USD. Součástí tohoto grantu byly i tzv. *High Mobility Multipurpose Wheeled Vehicle* (HMMWV) vozidla neboli *Humvee*, přístroje pro noční vidění, rádia, zaměřovače pro pušky a další vojenské vybavení (ibid 2013: 31). Prezident Obama tuto výpomoc argumentoval tím, že USA pomáhají Gruzii proto, aby byla schopna mít moderní, západně–orientované ozbrojené síly schopné obranných a koaličních participací. Stejně tak zdůraznil, že se nejedná o vyzbrojení Gruzie Spojenými státy, jak někteří namítají. Gruzínský prezident Saakašvili je s vojenskou spoluprací s USA nadmíru spokojen a označil ji za adekvátní. Především ve spojitosti s Ruskem. Uvedl, že Gruzie nemůže napadnout Rusko, zatímco bezbranná Gruzie je pro Rusko velkým pokušením ke změně tamní

vlády vojenskými prostředky. Gruzie tedy doufá v další spolupráci ve vojenském sektoru s USA (ibid 2013: 31).

Gruzie pravidelně poskytuje podporu vojenským operacím pod vedením NATO v Kosovu a Afghánistánu. Angažuje se také v protiteroristických operacích ve Středozevní moři (NATO 2016). K válce v Afghánistánu se Gruzie připojila v roce 2004 a stala se největší nečlenskou zemí NATO, která poskytuje vojenské jednotky do mezinárodních bezpečnostních podpůrných sil v Afghánistánu. Koncem roku 2013 měla Gruzie v afghánské provincii Helmand 1 560 pracovníků. Od počátku této mise sloužilo v Afghánistánu více než 11 000 gruzínských vojáků (Civil Georgia 2013). Mise v provincii Helmand skončila v roce 2014. V roce 2016 byla Gruzie po USA (6 954 vojáků) a Německu (980 vojáků) s 861 vojáky třetí největší přispěvatel do mise v Afghánistánu vedenou NATO. Jednalo se o misi u Bagram Air Field a Camp Marmal v Mazar Sharif (Civil Georgia 2016).

Síla vztahů mezi USA a Gruzii je kodifikována v americko–gruzínské chartě o strategickém partnerství, která byla vytvořena v lednu 2009. Signatáři této dohody byli americká státní tajemnice Condoleezza Rice a gruzínský ministr zahraničních věcí Grigol Vashadze (U.S. Department of State nedatováno). První zasedání komise strategického partnerství proběhlo ve Washingtonu v červnu 2009 a bylo postaveno na čtyřech pracovních skupinách, které se zaměřovaly na prioritní oblasti definované v chartě. Jednalo se o demokracii, obranu a bezpečnost, ekonomické, obchodní a energetické otázky a o mezistátní komunikaci lidí včetně kulturních výměn (Global Security 2013c). V chartě se dále zdůrazňují společné hodnoty obou demokracií, jako je ekonomická svoboda, ochrana bezpečnosti a územní celistvosti, posílení právního státu a dodržování lidských práv, včetně práva na dobrovolný návrat všech interně vysídlených osob a uprchlíků, podpora inovace a technologického pokroku a posílení euroasijské energetické bezpečnosti (U.S. Department of State nedatováno). Každá

z pracovních skupin se pravidelně schází a diskutuje, aktualizuje, přezkoumává aktivity a vytváří budoucí cíle. Od podepsání charty Spojené státy americké a Gruzie posílily vzájemnou spolupráci založenou na podpoře USA pro gruzínskou územní celistvost a svrchovanost a její závazek k dalším demokratickým reformám (Global Security 2013c). Další plenární zasedání se konala v letech 2010 a 2012. V říjnu 2010 se setkal ve Washingtonu tehdejší gruzínský premiér Nikoloz Gilauri s tehdejší ministryní zahraničních věcí Spojených států amerických Hilary Clintonovou. Na zasedání bylo projednáno několik témat, včetně pokračující americké podpory USA v Gruzii, aspirace Gruzie na členství v NATO nebo problematika okupovaného gruzínského území Ruskem. Premiér Gilauri naznačil, že Gruzie žádá ještě více vzdělávací, bezpečnostní a hospodářské pomoci, včetně posílení energetické infrastruktury (Nichol 2013: 26). V pořadí třetí zasedání komise pro strategické partnerství se uskutečnilo v červnu 2012 ve městě Batumi v Gruzii. Opět se ho účastnili Nikoloz Gilauri a Hilary Clintonová. Jednání se vedla s ohledem na rozdělení pracovních skupin. Obranná a bezpečnostní skupina projednávala možnosti asistovat Gruzii ve vylepšení vzdušného dohledu, pobřežní obrany, navýšení počtu bojových inženýrů a upgradu flotily vrtulníků. V pracovní skupině pro demokracii američtí pracovníci zdůraznili význam konání volných a spravedlivých voleb ve snaze podpořit euroatlantickou integraci a dále vyzvali k reformám systému trestního soudnictví a správního řádu. V rámci diskuse pracovní skupiny pro obyvatele obou zemí vystoupila H. Clintonová a oznámila, že Spojené státy americké přijmou neutrální status cestovním dokladům obyvatel z Abcházie a Jižní Osetie (ibid 2013: 26). Tito občané tak mohou volně vycestovat do USA za účelem rekreace, práce nebo studia. USA tak doufají, že vztahy mezi Gruzii a separatistickými regiony se zlepší a v budoucnosti se opět přičlení k jihokavkazské republice.

Posílená spolupráce v oblasti obrany zahrnuje modernizaci gruzínského vojenského systému a urychlení reformy obrany, včetně zvýšení interoperability s NATO a zlepšení obranných schopností. Americký ministr zahraničí John Kerry se v roce 2013 sešel s gruzínským prezidentem Michaiilem Saakašvilim a uvedl, že Washington plně podporoval snahu Gruzie o vstup do Severoatlantické aliance. Kerry ocenil i přechod k demokracii, který v Gruzii probíhá, přičemž poukázal na parlamentní volby roku 2012, při kterých Saakašviliho strana ztratila (Global Security 2013c).

Stále pokračující americká podpora rozvojových programů a občanské společnosti se soustředí na gruzínskou demokracii, stejně jako na dlouhodobé projekty v oblasti energetické infrastruktury, včetně východo–západního potrubí zemního plynu a rekonstrukce vysokonapěťového elektrického vedení Senaki (ibid 2013c). Všechny tyto kroky významně posilují gruzínskou energetickou bezpečnost. Programy vlády USA dále pomáhají s modernizací bydlení, zlepšením sociálních služeb, posílením demokracie, správou věcí veřejných a zvýšením účasti veřejnosti v demokratických procesech. To zahrnuje pomoc s cílem upevnit právní stát, zvýšit transparentnost vlády, podporovat politickou soutěž a demokratický volební proces a podpořit nezávislá média a občanskou společnost. Americké programy taktéž usilují o zvýšení životní úrovně Gruzínců prostřednictvím rozvoje a reformy ve školství a zdravotnictví. USA vypomáhají s budováním kapacit v bezpečnostním sektoru zvýšením odbornosti a schopnosti ozbrojených sil. Dále podporují schopnost Gruzie zabezpečit si své vlastní hranice, a zabránit tak přeshraničním problémům, jako je např. obchodování s lidmi nebo narkotiky (ibid 2013c).

Prozatím poslední setkání mezi americkými a gruzínskými státními představiteli se uskutečnilo na konci roku 2015 ve Washingtonu. Jednalo se o setkání amerického velvyslance Michaela Fromana a gruzínského vicepremiéra Giorgi Kvirikashviliho (Office of the United States Trade Representatives 2015).

Hovořili o společném zájmu na dalším posilování bilaterálního obchodu a investic, přičemž jedním z bodů programu byla možnost vytvoření dohody o volném obchodu mezi USA a Gruzii. Hlavním vyvrcholením summitu bylo oznámení gruzínsko–amerického závazku týkajícího se zásad pro mezinárodní investice a obchodních zásad pro informační a komunikační technologie (ICT) (ibid 2015).

6.4 Vztahy Ruska a Gruzie

Poté, co Gruzie strávila více než jedno století jako součást carského Ruska, získala v roce 1918 nezávislost a ustanovila tak první republiku. V roce 1921 vtrhla do Gruzie bolševická vojska a Gruzii obsadila. Z jihokavkazské země se tak v roce 1922 stala součástí Sovětského svazu (CIA 2017c). Když Gruzie získala v roce 1991 nezávislost, rusko–gruzínské vztahy byly na bodě mrazu. Jednak to bylo z důvodu ruské podpory separatistických regionů Abcházie a Jižní Osetie a jednak z důvodu gruzínské snahy o vstup do Severoatlantické aliance a o oteplování vztahů se západem, především s USA. Rusko dále obviňovalo Gruzii z přechovávání čečenských separatistů a z podpory dalších teroristů působících na Severním Kavkaze (Global Security 2013d).

Napětí mezi Gruzii a Ruskem vzrostlo v dubnu 2008, kdy Rusko vydalo dekret o navázání užších vztahů s Abchází a Jižní Osetií a o zvýšení počtu ruských vojsk v Abcházii. V Jižní Osetii v té době probíhalo stále více násilných konfliktů. Jednalo se především o vesnice, které byly kontrolovány jak vládou Gruzie, tak i autoritami přímo v dané oblasti. 7. srpna 2008 se Gruzie pokusila nepokoje ukončit silou a přivést separatistický region Jižní Osetie zpět pod gruzínskou vládu. Rusko reagovalo s masivní silou a boje probíhaly od 8. do 12. srpna. Na mnoha místech po celé zemi způsobily boje vážnou destrukci a dosáhly úrovně naprosté devastace v řadě měst a obcí. Lidské ztráty byly značné. Gruzínská strana uvedla 412 mrtvých a 1 747 zraněných (včetně civilistů). Ruská strana

ohlásila 67 mrtvých a 283 raněných. Více než 100 000 civilistů přišlo o své domovy nebo byli nuceni z nich utéci (Tagliavini 2009: 10). Během bojů Rusko zasahovalo hluboko do gruzínského území mimo Abcházii a Jižní Osetii, což ohrožovalo i samotné Tbilisi. Jako reakci na proběhnuvší konflikt oznámil 12. srpna 2008 prezident Saakašvili, že Gruzie opustí Společenství nezávislých států. Společenství nezávislých států vzniklo v roce 1991 a zahrnovalo 12 bývalých sovětských republik (viz kapitola 1. Úvod). Členství Gruzie v této organizaci formálně skončilo v srpnu 2009 (Global Security 2013d).

Později, v roce 2009, byly tyto události zaznamenány a detailně analyzovány v tzv. *Tagliavini Report*. Jedná se o rozsáhlou, podrobnou a dobře informovanou zprávu Evropské unie, kterou vytvořila švýcarská diplomatka a odbornice na kavkazský region, Heidi Tagliavini. Spolu s jejím týmem dosáhli výsledku poté, co strávili téměř rok na cestách mezi Tbilisi, Moskvou a samotným dějištěm konfliktu (Bidder 2009). Reakce obou stran na konečné resumé jsou rozporuplné. Zpráva např. jasně uvádí, že vlnu nepřátelských útoků spustilo gruzínské bombardování města Cchinvali (hlavní město provincie Jižní Osetie). Na druhou stranu, Gruzie se brání tím, že Rusko porušilo mezinárodní právo. Byla to totiž Gruzie, do níž jiná země provedla vojenskou invazi. Podle Natalie Timakovové, mluvčí ruského prezidenta Dmitrije Medveděva, závěr zprávy posiluje pozici Ruska. Uvedla, že pokud komise uznala, že je to Gruzie, která začala válku, jak Rusko opakovaně uvádělo, je to pro Rusko přívětivý výsledek (ibid 2009).

Postoje samotných politiků v Gruzii vůči rusko–gruzínským vztahům jsou rozdílné. Například bývalý gruzínský premiér Bidzina Ivanišvili v roce 2013 prohlásil, že vyřešení konfliktů Gruzie s Ruskem je jeho velkým snem. Ale je to pouze sen, o kterém neustále vede vnitřní válku s prezidentem Michailem Saakašvilim a jeho spojenci. Na shromáždění Rady Evropy v dubnu 2013 Saakašvili uvedl, že Gruzie učinila mnoho chyb v diplomatických vztazích se separatistickými regiony Abcházíí a Jižní Osetií. V souvislosti s tím vyjádřil

obavu, že by tyto nepokoje mohly vést k ohrožení gruzínské suverenity, budoucnosti a teritoriální integrity (Global Security 2013d). Ivanišvili na to reagoval později téhož roku na shromáždění NATO, kde uvedl, že jeho vláda chce pomoci napravit chyby spáchané tou předchozí, jež zahrnovala kontraproduktivní postoj, který vedl ke gruzínskému konfliktu s Ruskem v roce 2008 (ibid 2013d).

Gruzie přerušila diplomatické vztahy s Ruskem tři dny po jeho formálním uznání separatistických regionů Abcházie a Jižní Osetie jako nezávislých států. Stalo se tak v pátek 29. srpna 2008. Gruzínský ministr zahraničí Grigol Vashadze podle agentury AFP uvedl, že Gruzie ukončila jakékoliv vztahy s Ruskou federací a v takovéto situaci budou muset ruští diplomaté opustit zemi. Budou zachovány pouze konzulární vztahy (AFP 2008). Mluvčí ruského ministerstva zahraničí Andrej Nesterenko na to odpověděl, že Rusko lituje tohoto kroku učiněného z gruzínské strany a že tato situace nijak nepomůže bilaterálním vztahům mezi oběma zeměmi. Gruzínská ministryně zahraničí Eka Tkeshelashvili řekla, že by bylo velmi nepříjemné až trapné mít diplomatické vztahy s Ruskem v případě, kdy je Rusko zřizuje s Abcházíí a Jižní Osetií. Dále uvedla, že tato diplomatická roztržka by mohla skončit ve chvíli, kdy Rusko přestane okupovat gruzínské území (ibid 2008). Rusko tuto kampaň otočilo proti západu a silně kritizovalo NATO a skupinu sedmi průmyslových mocností (G7). G7 (Velká Británie, Kanada, Francie, Německo, Itálie, Japonsko a USA) vyzvala Rusko ke zprostředkování mírové dohody a k okamžitému stažení vojsk z Gruzie. Ruská prohlášení ministerstva zahraničí obvinila G7, že je neobjektivní ve prospěch Tbilisi a snaží se tak ospravedlnit gruzínské akty agrese. NATO také silně odsoudilo akce Ruska v Gruzii, ale ruský ministr zahraničí Andrej Nesterenko argumentoval tím, že Severoatlantická aliance nemá žádné právo na roli mentora v oblasti mezinárodních vztahů, a nemůže tak soudit akce ostatních států (ibid 2008).

Ivanišvili a jeho klíčoví ministři zahraniční politiky tvrdí, že Gruzie nebude měnit svoji prozápadní orientaci nebo snahu o vstup do NATO nebo Evropské unie. Stejně jako Saakašvili trvají na tom, že odtržená Abcházie a Jižní Osetie jsou nedílnou součástí Gruzie a odmítají obnovit diplomatické vztahy s Moskvou do té doby, dokud Rusko neodvolá uznání nezávislosti těchto regionů a neodvolá svých 10 000 vojáků, kteří jsou zde umístěni (Global Security 2013d). Zároveň ale souhlasí s novou vládou v tom, že je snazší oteplovat vztahy s Moskvou v případě nějakého jiného společného zájmu, jako je třeba obchod.

V roce 2010 začaly obě vlády pomalými kroky normalizovat vzájemné vztahy. Navzájem otevřely pozemní hranici a začaly povolovat některé přímé lety. I přes tyto ústupky zůstávaly vztahy dosti napjaté a chudé (ibid 2013d). Nebylo jasné, kdy by mohlo být Rusko připravené stát se členem Světové obchodní organizace (WTO), jednání byla v pokročilém stádiu (Ruská federace se stala členem WTO v srpnu 2012) (WTO nedatováno). Hlavní slovo měla tedy Gruzie, která je členem WTO již od roku 2000. Po konfliktu v srpnu 2008 požadovala Gruzie celní dohled nad celou gruzínsko–ruskou hranicí, včetně hranic mezi Ruskou federací a separatistickými regiony Abcházie a Jižní Osetie. Vyjednávání mezi oběma stranami začalo, ale bylo velice pomalé. Setkání ve švýcarském Bernu v březnu 2011 bylo prvním oficiálním setkáním mezi Ruskem a Gruzíí od konfliktu v roce 2008 (Global Security 2013d).

Gruzie je ochotna mít dobré vztahy s Ruskou federací, založené na principu rovnosti. Tento aspekt ale nelze docílit bez respektování svrchovanosti a územní celistvosti Gruzie. Další podmínkou Gruzie je zahájení odsunu ruských vojsk ze separatistických regionů. Podle gruzínských představ by to mělo vypadat asi tak, že z Ruska se stane stabilní, demokratická země, která respektuje suverenitu a územní celistvost jiných zemí, demokratické hodnoty a zásady tržního hospodářství. Podle Gruzie by měla demokratizace a předvídatelná zahraniční politika Ruska pozitivní dopad na gruzínskou, regionální a mezinárodní

bezpečnost (ibid 2013d). Klidné a kooperativní prostředí v oblasti rusko–gruzínských hranic je především v zájmu Gruzie. Národy severního Kavkazu mnohdy sympatizují s gruzínskými cíli a politickou orientací, a Gruzie by si tak ráda udržela stabilní pohraničí z důvodu bližšího kontaktu se severním Kavkazem. Jazyky národů Předkavkazska, jejich kultura a dějiny jsou součástí společného dědictví. Jejich zachování a rozvoj je tedy důležitý i pro Gruzii (ibid 2013d).

V únoru 2012 vydal gruzínský prezident Michail Saakašvili dekret, který umožňoval ruským občanům překročit hranice bez nutnosti víza. Jednalo se o pobyt na území Gruzie kratší 90 dnů. “Vízová vyhláška“ byla zavedena v roce 2006 a až do vydání dekretu musel mít občan Ruské federace platné vízum i v případě pouze jednodenního pobytu (Regnum 2012). Později téhož roku, v prosinci 2012, se uskutečnilo jednání mezi ruskými a gruzínskými diplomaty v Ženevě. Od setkání se žádné průlomové dohody neočekávaly, důležité bylo především to, že se uskutečnilo. Ruské ministerstvo zahraničí uvedlo, že schůzka probíhala věcným a konstruktivním způsobem. Gruzínští experti však odvětili, že i přes společnou spolupráci na konkrétních otázkách, jako je např. přijímání gruzínských výrobků na ruský trh, je obnovení diplomatických vztahů nemyslitelné (Dvali–Tarasenko 2012). Setkání se zúčastnil ruský náměstek ministra zahraničí Grigorij Karasin a zvláštní představitel gruzínské vlády pro vztahy s Ruskem Zurab Abashidze. V předvečer setkání zveřejnila vláda USA výsledky průzkumu, podle něhož věří většina Gruzínců v normalizaci vztahů s Moskvou. Podle studie národního demokratického institutu v Gruzii je 79 % populace nespokojeno se současnou úrovní vztahů s Ruskou federací (ibid 2012). Gruzínská ministryně zahraničí Mayya Pandzhikidze uvedla, že na setkání se bude diskutovat především o ekonomické a technické spolupráci a o četnosti dalších zasedání. Jednání nebude mít vliv na téma separatistických regionů Abcházie a Jižní Osetie. Naznačila tak, že Gruzie bude s Ruskem jednat o

věcech, ve kterých cítí, že je možný nějaký posun a rozvoj. Na konci jednání uvedl Grigorij Karasin, že rusko–gruzínské setkání bude probíhat pravidelně. Nepřímým potvrzením tohoto výroku bylo vyjádření vedoucího společnosti Rospotrebnadzor, Gennadije Onishchenka, který nevyloučil, že gruzínská vína se vrátí na ruský trh již v příštím roce (ibid 2012).

Gruzínská vína a minerální vody byly velmi populární v Sovětském svazu a po jeho rozpadu tvořily pomyslné pojítko mezi Gruzii a Ruskou federací. Rusko ale zakázalo dovoz gruzínských vín a dvou populárních značek minerálních vod v roce 2006 s odvoláním na špatnou kvalitu výrobků. Gruzie tento výrok odsoudila a prohlásila celý úkon za politickou propagandu. Ruský největší spotřebitel, společnost Rospotrebnadzor, označil značkové gruzínské a také moldavské víno za jed. Před embargem bylo Rusko největším odběratelem gruzínských vín. V rámci oteplování vztahů mezi oběma zeměmi v březnu 2013 ruská společnost Rospotrebnadzor obnovila vývoz gruzínských vín a minerálních vod do Ruska (Global Security 2013d).

V srpnu 2013, pět let po krátké válce mezi Ruskem a Gruzii, vydal prohlášení ministerský předseda Ruska, Dmitrij Medveděv. Uvedl, že ve vyhlídkách společných bilaterálních vztahů je velký optimista a je přesvědčen, že mezi oběma zeměmi bude v blízké budoucnosti vše v pořádku. „Naši lidé nejsou nepřátelé. V těchto dnech je situace jiná. Nové vedení země, které přineslo politické a ústavní reformy, zaujímá pragmatictější postoj. To my vítáme,“ řekl Medveděv v rozhovoru pro Russia Today (Global Security 2013d).

Od prvního setkání mezi Abashidzem a Karasinem v Ženevě se tito státní představitelé scházejí každoročně. Mezi lety 2013–2016 byly summity konány v Praze. Prozatím poslední se uskutečnil v červnu 2016 (Morrison 2016). Schůzka mezi těmito diplomaty měla na programu opět problémy spojené převážně s obchodem, ekonomikou, humanitárními a kulturními aspekty

bilaterálních vztahů. Nicméně zásadnímu problému se obě strany nadále vyhýbají. Pravděpodobně si uvědomují, že společné řešení v otázce separatistických regionů Abcházie a Jižní Osetie prozatím není možné. Po zasedání uvedlo ruské ministerstvo zahraničí, že jednání bylo vedeno v konstruktivní a přátelské atmosféře, přičemž se oběma aktérům podařilo pokročit v řadě otázek. Navíc ruská strana uvedla, že za poslední čtyři roky je výsledek normalizace vzájemných vztahů příslibem do budoucna. Obě strany se již na jednání dohodly na dalším summitu, který by se měl konat v první polovině roku 2017 (ibid 2016).

Závěr

Země jižního Kavkazu jsou si v mnoha ohledech dosti podobné. Přesto se liší v několika faktorech. Cílem této práce bylo na základě analýzy zahraniční politiky Arménie, Ázerbájdžánu a Gruzie zjistit, zda se tyto země orientují spíše ke Spojeným státům americkým nebo Ruské federaci. Nutno ale podotknout, že v regionu se vyskytují i další důležití hráči. Jak již bylo zmíněno v úvodu práce, jedná se například o Írán, Turecko, nebo Evropskou unii. Írán se snaží především o zajištění své principiální pozice v Kaspickém moři, aby mohl ekonomicky prosperovat z tamních bohatých zásob ropy a zemního plynu. Také Turecko se v regionu orientuje především na ropu (viz BTC ropovod, který směřuje do Turecka), a je tak velkým spojencem právě s Ázerbájdžánem. K Ázerbájdžánu se přiklání také v otázce Náhorního Karabachu, přičemž Arménie vidí právě v Turecku největší vojenskou hrozbu. I Evropská unie vidí ekonomický potenciál v jihokavkazském regionu. Závislost na ropě a zemním plynu jdoucím z Ruska je velká a zisk těchto komodit z Kavkazu obcházející Rusko je pro EU důležitý. I proto vznikla snaha vybudovat dosud nepostavený plynovod Nabucco, který by kaspickou ropu dopravil až do Rakouska a následně na celoevropské trhy.

Cílem práce bylo ale zaměřit se na USA a Rusko. Na základě nashromážděných informací lze říci, že každá ze zemí má určitý vztah jak k USA, tak i k Rusku.

Ačkoliv obecné předpoklady říkají, že Arménie je převážně ruský spojenec v jihokavkazském regionu, po rozpadu Sovětského svazu tomu tak zdaleka nebylo. Začala ve velké míře spolupracovat s USA a uzavřela s nimi několik bilaterálních dohod viz např. *USAID*, *Millenium Challenge Corporation* nebo *Freedom Support Act*. Tato významná pomoc v 90. letech a na počátku 21. století velice napomohla Arménii a také Gruzii na cestě k demokracii a značně zlepšila jejich ekonomickou situaci. USA se tak navíc zasloužily o prestiž, skvělou image a významné postavení v regionu. Obecně lze říci, že Arménie

spolupracovala/spolupracuje s USA kvůli ekonomickému růstu a stabilitě a s Ruskem především pro zajištění vlastní bezpečnosti, spolupracuje ve vojenském sektoru. Ihned se stala součástí organizace *Collective Security Treaty*, později *Collective Security Treaty Organisation*. Dále umožnila Rusku vybudovat na svém území vojenskou základnu v Gyumri, nemluvě o pravidelných ruských dodávkách zbraní, které Arménii zásobují. Komplementarita zůstává heslem arménské zahraniční politiky, ale v případě, kdy je ohrožena bezpečnost země, klíčovým spojencem Arménie je Rusko.

V zahraniční politice Ázerbájdžánu hraje obrovskou roli jeho zásoby kaspické ropy a zemního plynu. Ázerbájdžán si tak může dovolit být nezávislý na Rusku v oblasti těchto komodit. V souvislosti s tím vznikl *kontrakt století* se západním konsorciem ropných společností a výstavba BTC ropovodu, který obchází Rusko. Další známkou ázerbájdžánské náklonosti k USA je vybudování amerických vojenských základen na území Ázerbájdžánu. Důležitým faktorem pro Ázerbájdžán je také označení *most favoured nation*, které umožňuje volný obchod s USA. Zahraniční politika Ázerbájdžánu směrem k Rusku od vzniku země prakticky neexistovala. Vztahy se začaly oteplovat až na počátku nového tisíciletí, kdy vznikla multilaterální dohoda mezi Ázerbájdžánem, Kazachstánem a Ruskem o vymezení hranic v Kaspickém moři. Dalším významným faktorem v rusko–azerských vztazích je raketová stanice Gabala, kterou Ázerbájdžán Rusku pronajímal a Rusko bylo donuceno ji v roce 2012 opustit. Zlepšení vztahů mezi těmito dvěma zeměmi můžeme pozorovat až v nedávné historii. Především z důvodu uzavřených smluv na dodávky zbraní do Ázerbájdžánu mezi lety 2011 a 2013. I přes tuto ruskou vojenskou výpomoc lze ázerbájdžánskou zahraniční politiku označit jako proamerickou.

Vztahy mezi Spojenými státy americkými a Gruzii jsou si velice blízké. Spolupracuje totiž s USA jak po ekonomické, tak po vojenské stránce. Z ekonomického sektoru můžeme jako příklad uvést již zmíněné *Millenium*

Challenge Corporation nebo *Freedom Support Act*. Z vojenského sektoru jsou to např. *International Military Education and Training*, *Georgia Train and Equip Program*, *Sustainment and Stability Operations Program*. Všechny tyto programy napomáhají Gruzii (především finančně), aby byla schopna mít moderní, západně–orientované ozbrojené síly schopné obranných a koaličních participací. Naopak vztahy mezi Gruzii a Ruskem byly až donedávna na bodu mrazu. Napětí vyvrcholilo krátkou válkou v roce 2008, což vedlo k vystoupení Gruzie ze Společenství nezávislých států a přerušení diplomatických vztahů s Ruskem. Vztahy se začaly oteplovat až v roce 2011, kdy se uskutečnila první schůzka ve švýcarském Bernu a následně v roce 2012 v Ženevě. I přes toto oteplování vztahů můžeme říci, že zahraniční politika Gruzie se orientuje především na Spojené státy americké.

Ačkoliv se v regionu pohybují USA i Rusko, vždy nakonec záleží na rozhodnutí dané jihokavkazské země, jakým směrem bude svoji zahraniční politiku aplikovat. I přesto, že Arménie a Ázerbájdžán, částečně i Gruzie, spolupracují s oběma zeměmi, při analýze zahraniční politiky jsem nezaznamenal žádnou konfliktní linii mezi USA a Ruskem v oblasti vztahů a podpory jednotlivých zakavkazských zemí. Výjimkou je konflikt mezi Ruskem a Gruzii, ve kterém bylo chování Ruska silně kritizováno vládou USA. Spojené státy a Rusko se snaží podporovat a spolupracovat se státy jižního Kavkazu takovým způsobem, aby to nenarušilo jejich vzájemné vztahy, které mají mezi sebou.

Seznam obrázků

Obrázek 1: Národní zájmy jako průnik možného a žádoucího	10
Obrázek 2: Geopolitická mapa Kavkazského regionu	11

Seznam literatury

AES (nedatováno). *About Us* (<http://www.aes.com/about-us/about-us-overview/default.aspx>, 25. 3. 2017).

AFP (2008). *Georgia breaks relations with Russia*. 29. 8. 2008 (<https://web.archive.org/web/20081107093623/http://afp.google.com/article/ALeqM5g8JIulsM3ioTtotqyf621zaYjwwg>, 29. 3. 2017).

AllGov (2016). *International Military Education & Training (IMET)* (<http://www.allgov.com/departments/department-of-defense/international-military-education-training-imet?agencyid=7378>, 25. 3. 2017).

Asbarez (2013). *Armenia, U.S. to Expand Military Ties* (<http://asbarez.com/117600/armenia-u-s-to-expand-military-ties/>, 13. 3. 2017).

Azerbaijan (nedatováno). *The History of Azerbaijan General Information* (http://www.azerbaijan.az/_History/_GeneralInfo/_generalInfo_e.html#top, 13. 3. 2017).

Bidder, Benjamin (2009). EU Investigators Debunk Saakashvili's Lies. *Der Spiegel*. 1. 9. 2009 (<http://www.spiegel.de/international/world/new-report-on-russia-georgia-war-eu-investigators-debunk-saakashvili-s-lies-a-652512.html>, 29. 3. 2017).

CentrAsia (2008). *Русская община Азербайджана отметила 15-летие конференцией*. 25. 9. 2008 (<http://www.centrasia.ru/newsA.php?st=1222350780>, 19. 3. 2017).

Central Intelligence Agency (2017a). *The World Factbook: Armenia* (<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/am.html>, 7. 3. 2017).

- Central Intelligence Agency (2017b). *The World Factbook: Azerbaijan* (<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/aj.html>, 13. 3. 2017).
- Central Intelligence Agency (2017c). *The World Factbook: Georgie* (<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/gg.html>, 22. 3. 2017).
- Civil Georgia (2013). *MoD Releases Details on Georgian Troops Wounded in May 13 Helmand Attack*. 14. 5. 2013 (<http://civil.ge/eng/article.php?id=26057>, 25. 3. 2017).
- Civil Georgia (2016). *Defense Minister Visits Afghanistan*. 5. 6. 2016 (<http://civil.ge/eng/article.php?id=29202>, 25. 3. 2017).
- Cornell, E. Svante (2001). *Small Nations and Great Powers: A study of ethnopolitical conflict in the Caucasus* (London & New York: Routledge Curzon).
- Černý, Jan (2015). Severní Kavkaz je pro Rusko tikající časová bomba. *Český rozhlas*. 19. 1. 2015 (http://www.rozhlas.cz/plus/svet/_zprava/severni-kavkaz-je-pro-rusko-tikajici-casovana-bomba--1445440, 13. 2. 2017).
- Český rozhlas (2016). Němečtí poslanci uznali genocidu Arménů. Turecko ze země odvolalo velvyslance. *Český rozhlas*. 2. 6. 2016 (http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropa/_zprava/vrazdeni-armenu-osmanskou-risi-byla-genocida-odhlasovali-nemecti-poslanci--1619667, 20. 2. 2017).
- Defense Security Cooperation Agency (nedatováno). *International Military Education & Training (IMET)* (<http://www.dsca.mil/programs/international-military-education-training-imet>, 25. 3. 2017).
- Drulák, Petr a kol. (2008). *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích* (Praha: Portál).

Druláková, Radka & Drulák, Petr (2007). *Tvorba a analýza zahraniční politiky* (Praha: Oeconomica).

Dvali, Georgi – Tarasenko, Pavel (2012). Россия и Грузия вызвались на разговор. *Коммерсант.ru*. 15. 12. 2012 (<http://www.kommersant.ru/doc/2091654?NodesID=5>, 29. 3. 2017).

Federal Grants Wire (nedatováno). *EUR/ACE Humanitarian Assistance Program* (<http://www.federalgrantswire.com/eurace-humanitarian-assistance-program.html#.WM5hSDs182w>, 19. 3. 2017).

Feifer, Gregory (2002). *Caspian: Russia, Azerbaijan Sign Agreement on Sea Boundaries*. 24. 9. 2002 (<http://www.rferl.org/a/1100881.html>, 19. 3. 2017).

Global Security (2013a). *Azerbaijan – US Relations* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/azerbaijan/foreign-relations-us.htm>, 25. 3. 2017).

Global Security (2013b). *Azerbaijan – Russia Relations* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/azerbaijan/foreign-relations-russia.htm>, 25. 3. 2017).

Global Security (2013c). *US-Georgia Relations* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/georgia/intro-fp-us.htm>, 25. 3. 2017).

Global Security (2013d). *Georgia-Russia Relations* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/georgia/intro-fp-ru.htm>, 29. 3. 2017).

Global Security (2016a). *U.S.-Armenia Relations* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/armenia/foreign-relations-us.htm>, 7. 3. 2017).

Global Security (2016b). *Armenia – Relations with Russia* (<http://www.globalsecurity.org/military/world/armenia/foreign-relations-ru.htm>, 7. 3. 2017).

Goltz, Thomas (1996). *A Montana Perspective on International Aid and Ethnic Politics in Azerbaijan* (<http://www.zerbaijan.com/azeri/goltz1.htm>, 17. 11. 2016).

Hill, Christopher (2003). *The Changing Politics of Foreign Policy* (New York: Palgrave Macmillan).

Hovannisian, Richard G. (1973). Armenia and the Caucasus in the Genesis of the Soviet–Turkish Entente. *International Journal of Middle East Studdies* 4 (2).

Huseynli, Javid (2013). *Gabala Radar Station: Azerbaijan and Russia* [seminární práce] (Praha: Univerzita Karlova).

Kissinger, Henry (1999). *Umění diplomacie* (Praha: Prostor).

Kucera, Joshua (2012). *What Will Gabala Closure Mean For Russia-Azerbaijan Ties?* 16. 12. 2012 (<http://www.eurasianet.org/node/66307>, 22. 3. 2017).

Mapsof (nedatováno). *Caucasus Regions Map – Caucasus maps* (<http://mapsof.net/caucasus/caucasus-regions-map>, 20. 4. 2017).

McClure, Mike (2011). Most Favoured Nation Clauses – No favoured view on how they should be interpreted. *International Arbitration*. 25. 7. 2011 (<http://kluwerarbitrationblog.com/2011/07/25/most-favoured-nation-clauses-no-favoured-view-on-how-they-should-be-interpreted/>, 19. 3. 2017).

Mercouris, Alexander (2016). Here’s what happened in Baku between Russia, Iran, and Azerbaijan. *The Duran*. 9. 8. 2016 (<http://theduran.com/summit-baku-russia-iran-azerbaijan-new-axis/>, 12. 4. 2017).

Ministry of Industry, Commerce and Consumer Protection (nedatováno). *Generalized System of Preferences (GSP)*

(<http://industry.govmu.org/English//DOCUMENTS/THE%20GENERALIZED%20SYSTEM%20OF%20PREFERENCES.PDF>, 19. 3. 2017).

Morrison, Thea (2016). Another Meeting of Abashidze-Karasin Held in Prague. *Georgia Today*. 21. 10. 2016 (<http://georgiatoday.ge/news/4967/Another-Meeting-of-Abashidze-Karasin-Held-in-Prague>, 12. 4. 2017).

Nation, Craig (2007). *Russia, The United States, And The Caucasus* (Carlisle: Strategic Studies Institute).

NATO (2016). *Relations with Georgia*. 23. 11. 2016 (http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_38988.htm, 25. 3. 2017).

Nichol, Jim (2014). Armenia, Azerbaijan, and Georgia: Political Developments and Implications for U.S. Interests. *Congressional Research Service*. 2. 4. 2014 (<https://fas.org/sgp/crs/row/RL33453.pdf>, 23. 2. 2017).

Nichol, Jim (2013). Georgie [Republic]: Recent Developments and U.S. Interests. *Congressional Research Service*. 21. 6. 2013 (<https://fas.org/sgp/crs/row/97-727.pdf>, 25. 3. 2017).

Office of the United States Trade Representative (2015). *Readout of meeting between Ambassador Michael Froman and Georgian Vice Prime Minister Giorgi Kvirikashvili* (<https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2015/november/readout-meeting-between-ambassador>, 12. 4. 2017).

OPIC (nedatováno). *Opic In Action: Georgia* (<https://www.opic.gov/content/opic-action-georgia-0>, 25. 3. 2017).

Ponížilová, Martina (2016/2017). *Zahraniční politika* [přednáška] 1. 11. 2016 (Plzeň: Fakulta filozofická ZČU v Plzni).

Pregelj, N. Vladimir (2005). Normal–Trade–Relations (Most–Favored–Nation) Policy of the United States. *CRS Report for Congress*.

Quigley, Samantha L. (2006). European Command Transforming to Accommodate New Challenges. *U. S. Department of Defense*. 9. 3. 2006 (<http://archive.defense.gov/news/newsarticle.aspx?id=15224>, 15. 3. 2017).

Regnum (2012). Саакашвили издал указ об отмене визового режима с Россией. *Regnum*. 29. 2. 2012 (<https://regnum.ru/news/polit/1504531.html>, 29. 3. 2017).

Regnum (2013). Россия и Армения подписали 12 документов в ходе визита Владимира Путина в Ереван. *Regnum*. 3. 12. 2013 (<https://regnum.ru/news/polit/1740003.html>, 23. 2. 2017).

Reuters (2013). *Russia starts delivering \$1 billion arms package to Azerbaijan*. 18. 6. 2013 (<http://www.reuters.com/article/us-russia-azerbaijan-arms-idUSBRE95H0KM20130618>, 22. 3. 2017).

RT (2015). *Russia, Armenia unite air defenses, create regional system in the Caucasus* (<https://www.rt.com/news/326869-russia-armenia-airdefense-caucasus/>, 8. 3. 2017).

Safire, William (1994). On Language; The Near Abroad. *The New York Times*. 22. 5. 1994 (<http://www.nytimes.com/1994/05/22/magazine/on-language-the-near-abroad.html>, 13. 2. 2017).

Salvati, Federico (2015). *Russia and Azerbaijan: a complicated relationship*. 15. 3. 2015 (<http://www.geopolitica.info/russia-and-azerbaijan/>, 19. 3. 2017).

Sputnik (2017). *Armenia Hopes for Military Cooperation With US Under Trum Administration* (<https://sputniknews.com/politics/201701271050066580-armenia-us-military-cooperation/>, 13. 3. 2017).

Šťáhlavský, David (2009). Nerůžové vyhlídky plynovodu Nabucco. *Český rozhlas: Komentáře*. 28. 1. 2009 (http://www.rozhlas.cz/komentare/portal/_zprava/541078, 22. 3. 2017).

Tagliavini, Heidi (2009). *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia*. Záhí 2009 (http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/30_09_09_iiffmgc_report.pdf, 29. 3. 2017).

Telasi (nedatováno). *History* (<http://www.telasi.ge/en/about/history>, 25. 3. 2017).

The Editors of Encyclopaedia Britannica (2010). Commonwealth of Independent States (CIS). *Encyclopaedia Britannica*. 30. 9. 2010 (<https://www.britannica.com/topic/Commonwealth-of-Independent-States>, 13. 2. 2017).

Today.AZ (2006). *Russian Deputy FM: "GUAM not anti-Russian group"*. 23. 5. 2006 (<http://today.az/news/politics/26446.html>, 19. 3. 2017).

Trend, V. Alexander (2011). *Dmitry Medvedev: Peoples of Russia and Azerbaijan tied with closest friendship and trust links*. 25. 11. 2011 (<http://en.trend.az/azerbaijan/1961897.html>, 19. 3. 2017).

USAID (2016). *Armenia* (<https://www.usaid.gov/armenia>, 7. 3. 2017).

U.S. Department of State (nedatováno). *United States-Georgia Charter on Strategic Partnership* (<https://www.state.gov/p/eur/rls/or/121029.htm>, 25. 3. 2017).

Weitz, Richard (2012). *Azerbaijani Defense Policy And Military Power. Second Line Of Defense*. 18. 10. 2012 (<http://www.sldinfo.com/azerbaijani-defense-policy-and-military-power/>, 22. 3. 2017).

World Nuclear Association (2015). *Nuclear Power in Armenia* (<http://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-a-f/armenia.aspx>, 7. 3. 2017).

World Trade Organization (nedatováno). *Russian Federation and the WTO* (https://www.wto.org/english/thewto_e/countries_e/russia_e.htm, 29. 3. 2017).

Zarifian, Julien (2015). U.S. Foreign Policy in the 1990s and 2000s, and the Case of the South Caucasus (Armenia, Azerbaijan, Georgia). *European Journal of American Studies* 2 (10).

Cizojazyčné resumé

The aim of the thesis was to define the attitude of the south–caucasian countries towards the United States of America and the Russian Federation. Based on an analysis of the foreign policy of Armenia, Azerbaijan and Georgia, I have tried to identify the direction of these policies in the Transcaucasian countries and whether they are more oriented towards the United States or the Russian Federation.

Throughout the work, I gathered as much information as possible on the foreign policy of the states of the south Caucasus towards the United States and Russia. All this from the very beginning of the above-mentioned countries to the latest news.

Based on the information gathered, I have decided whether individual countries are orienting their foreign policy towards the United States or the Russian Federation.